

PLÁCEK

Toto místo je vyhrazeno pro vaše názory a náměty. Stačí se jen obrátit na adresu redakce a my Vaše příspěvky zveřejníme.

EMANCIPACE

Levicový diskusní občasník Pražské organizace Strany Demokratického Socialismu

Číslo 1
Únor 2004

Milý čtenáři,

do rukou se Ti dostává první číslo Emancipace nejen v letošním roce, ale i po skončení 7. sjezdu Strany demokratického socialismu, který ukončil dlouhé období hledání a kladení otázek po její identitě. SDS vyšla ze sjezdu jako stabilizovaná strana, která chce principiálně chránit zájmy obyčejných lidí tady a dnes a která bude vyvažovat projekt společenské spravedlnosti s projektem společenské transformace. SDS podporuje proces vzniku celoevropské levicové strany a je připravena podílet se na společných akcích na národní i evropské úrovni.

Skončilo-li období kladení otázek po identitě SDS, vůbec to neznamena, že skončilo kladení otázek vůbec. Naopak: - cesta za pravdou je vzrušující a nikdy nekončící proces. Dnes se pro nás pouze posouvá obsah kladených otázek - v popředí již nestojí CO, ale JAK.

První část tohoto čísla je věnována odstraňování dobových nánosů na dílech klasiků marxismu. Především by mohl zaujmout fiktivní rozhovor s Karlem Marxem. Donaldu Sassoonovi se podařilo čtivou formou přiblížit tohoto velikána dnešnímu (americkému) čtenáři. O totéž, ale jen jinou formou se pokusil Alex Callinicos, když si vybral pět běžně tradovaných mýtů o Marxových představách. Jeden po druhém pak před čtenářem rozbíjí. Na poslední mýtus o „státním socialismu“ pak plynule navazuje výňatek z dopisu Bedřicha Engelse Eduardu Bernsteinovi z roku 1881. Pamětníci si možná při čtení vzpomenou na chování „socialistické“ šlechty nebo na omezení pohybu „socialistických“ poddaných.

Článek šéfredaktora „Sociální stát v představě Pavla Mertlíka“ nejen přibližuje čtenáři Mertlíkův článek z Listů, ale současně i na statistických údajích ukazuje na to, že Mertlíkovy sociálně demokratické představy nepřicházejí s žádnými pokrokovými změnami systému - změnami, které by navodily vyšší stupeň spravedlnosti pro řadového občana.

Emancipaci pak uzavírají tři dokumenty. První dva jsou aktuální - zpráva o účasti SDS na Evropském sociálním fóru v Paříži z listopadu 2003 a svolání jeho účastníků, třetí je historický - dopis sociálního demokrata Rudolfa Bechyně anglické Dělnické straně těsně před druhou světovou válkou. Zaujmout by Vás mohly všechny tři.

Příjemnou četbu přeje

*Milan Neubert
předseda CV SDS*

Vydáno PV SDS pro vnitřní potřebu SDS

Uveřejněné názory nemusí být vždy v souladu s názory celé PO SDS

Adresa redakce: Jeremenkova ul. 88, 140 00 Praha 4,

tel./fax: 02/72 10 32 70

www.sds.cz nebo vitstanislav@volny.cz

FIKTIVNÍ ROZHOVOR S KLASIKEM

Jiří Hudeček

Fiktivní rozhovor s Karlem Marxem, jak ho uveřejnil britský internetový magazín, je nejen vtipným textem, ale také zajímavým pohledem na některé názory blízké dnešní „západní“ levici. Jeho překlad mne pobavil, a věřím, že bude působit podobně i na Vás, a že nešlo o zbytečnou námahu.

Donald Sassoon: Pane doktore, vývoj vás pěkně „spláchl“, jen co je pravda? Ještě před patnácti lety vaše teorie vládly půlce světa. A co zbývá? Kuba? Severní Korea?

Karel Marx: Moje „teorie“ - jak jste se vyjádřil - nikdy „nevládl“. Měl jsem následovníky, které jsem si ani nevybral ani je nehledal. Taký za ně nemám o nic větší odpovědnost, než jakou má Ježíš za Torquemadu nebo Muhammad za Osamu bin Ládina. Lidé, kteří se rozhodnou stát vašimi následovníky - to je cena za úspěch. Většina z mých současníků by byla jen ráda, kdyby byli tak „spláchnutí“ jako já. Napsal jsem, že nejde o to svět vykládat, ale o to jej změnit. A kolik lidí z viktoriánské éry jej změnilo tolik, jako já.

DS: Co třeba John Stuart Mill?

KM: Tenhle plagiátor to myslel dobře, a občas se dojemně pokoušel smířit nesmiřitelné. Pořád ho čtou druhořadé mozky na Yale nebo v Oxfordu; myslíte ale, že o něm kdo kdy slyšel v Peorii ve státě Illinois (natož v Pchongjangu)? Připomínáte Williama Jevonse, zakladatele teorie mezního užítku. Za mých časů byl považován za velíkána - ale kdy jste naposledy potkal jevonsistu? A Comte, otec sociologie (je-li to vůbec vědecký obor, je směšný) - tiskne ho někdo? A prosím, neptejte se mě na Herberta Spencera, jehož opuštěné kosti spočívají ve stínu mého náhrobku na hřbitově Highgate. Vůbec nepochybuji, že po-

ložit Marxe proti Spencerovi byl od hrobníka dobrý žertík.

DS: Copak nejsou žádní velcí buržoazní myslitelé?

KM: Samozřejmě že jsou. A já jsem je vždy úzkostlivě citoval. Ale dneska se už málokdo z mých nepřátel namáhá se čtením Adama Smithe nebo Davida Ricarda. A velcí učenci jako Černyševskij jsou docela zapomenuti.

DS: A co Jeremy Bentham?

KM: To je provokace! Betham, ten nanicovitý, pedantický a kožený prorok obyčejné buržoazní inteligence! Čistě anglický jev, ten se mohl objevit jen v Anglii. Nikdy jindy se nejprostší sel-
ský rozum tak samouspokojeně nenaparoval.

DS: A jak je to se současnějšími mysliteli?

KM: Prostě zas a znovu jen obhájci majetných tříd, sledující „trendy“. Jen to zkuste, najít někoho, kdo by mi byl odpovídajícím protivníkem. Jednoduše nedokázali snést pocit, že jim chybí dostatek geniality. Tak letos křísí Hayeka, napřesrok se bude nosit Popper (chlápek s jedinou myšlenkou v hlavě, ale že ji, hochu, prodával neodbytně až do smrti!). Ti nejlenivější se obracejí k Izaiášovi Berlinovi - ten je tak snadno k pochopení, tak obrovsky neoriginální, zničujícím způsobem tautologický. Z mých současníků jediný Darwin byl skutečná hvězda - a já jsem to ihned pochopil. Friedrich mne přesvědčil, abych Darwinovi připsal Kapitál, ale ten to, zbabělec až do smrti, odmítl. Když o tom přemýšlím, udělal asi dobře. Kdyby byl to věnování přijal, byl by přírodní výběr považován za další marxistické spiknutí.

DS: OK, nikdo nepopírá váš věhlas, musíte ale přiznat, že marxismus už není to, co býval ...

KM: Ve skutečnosti moje dílo ještě nikdy ne-

BECHYNĚ Rudolf (* 6. 4. 1881 Nymburk, + 1. 1. 1948 Praha) - český novinář a publicista, československý sociálnědemokratický politik

V roce 1917 se stal jedním z hlavních představitelů protirakouského a protiřemeslalovského směru v Československé sociální demokracii, tzv. národně revoluční opozice orientované na Masarykovu zahraniční akci. Za první Československé republiky byl několikrát ministrem, zejména železnic, a náměstkem předsedy vlády. Byl členem poslední Hodžovy vlády před Mnichovem. V období pomnichovské krize napsal: Byl jsem částí politické soustavy, která ztroskotala - a já vím, co z toho následuje. Ubírám se do ústraní. Zcela vážně toto prohlášení zřejmě nemyslel. V červenci 1939 emigroval do Velké Británie a v letech 1940-41 byl předsedou Státní rady československé v Londýně. Po roce 1945 se do čela Československé sociální demokracie postavili jiní, především mladší politici. (Informace z WWW)

Malá úvaha:

Dopis který těsně před okupací napsal Bechyně do Anglie, vyjadřuje naprostou dezorientovanost a nepředvídatost dalšího vývoje nejen v torzu ČSR, ale i v Evropě. Vyjadřuje stav úpadku národního sebevědomí do okupace. Hodnocení Hitlera je neuvěřitelně umírněné, je možné ho chápat jako ponechání si otevřených „zadních vrát“. Anšlus Rakouska byl dostatečnou příležitostí k pochopení, kam bude vývoj směřovat. Oddělení absolutní odpovědnosti Paříže od Londýna je vedeno opatrností, v souvislosti s možnou následující emigrací. Je nejasné, proč v této době obhajuje Beranovu vládu, ve které již nebyl členem.

Nepřekvapující jsou úvahy vycházející z představy, že soužití s Němci ve společném státě je nemožné. Z naší politické reprezentace si málokdo připouštěl vlastní odpovědnost za nárůst politické síly Sudetendeutsche Partei. Již v roce 1935 ve volbách získala 15,2% hlasů, přes 62% v německých oblastech, v obecních volbách získala SdP dokonce 90% hlasů německé menšiny. Byla nejsilnější politickou stranou v ČSR. Indicie nemožnosti soužití narůstala u části vedoucí politické garnitury v ČSR už dlouho před Mnichovem. Kořeny tohoto vývoje jsou již v dobách vzniku ČSR a v důsledcích hospodářské krize, kdy zejména německy mluvící obyvatelstvo trpělo vysokou nezaměstnaností a hladem. Československé vlády situaci nezvládaly a postupující fašismus v sousedním Německu získával německy mluvící obyvatelstvo pro myšlenku pohlcení Sudet do Říše, ve které se životní podmín-

ky ze známých důvodů zlepšovaly. Smířlivost podstatné části politické a ekonomické reprezentace ČSR s možností odstoupení Sudet, jako cestou nejmenšího odporu, bylo vyvoláno neschopností a měšťáckou národoveckou malostí, kterou Bechyně potvrzuje svojí vizí o budoucnosti okleštěného Československa. Vše svazující strach z pocitu bezbrannosti, obavy o postavení a majetky vládnoucí garnitury, umožnily Hitlerovi využít averzi Němců, vtělenou do „dosti Čechů“. Tento stav byl jedním z hlavních motivů pro kapitulantství v rozhodujících momentech Mnichova. Na straně jedné - mobilizovaný národ byl odhodlán bránit vlast, na straně druhé - bezradné přistoupení na „osudovost“ dělení státu, znamenalo nejen národní katastrofu, ale i oslabení národního sebevědomí pro dlouhé následující období. Tento vývoj ovlivnil později Únor 1948, obrodný proces, normalizaci po srpnu 1968, převrat 1989 a v devadesátých letech definitivní rozpad poválečného Československa.

Politická reprezentace prvorepublikového Československa vyřešila soužití s Němci, ve společném státě, souhlasem s kapitulantstvím, bez ohledu na názor lidu. To je precedens, který v současnosti přispívá k tomu, že Landsmanšaft oživuje požadavek revize výsledků II. světové války. Teprve její průběh a následky, vytvořily skutečné důvody pro nemožnost dalšího soužití s Němci ve společném státě. K těmto myšlenkám mě přivedl dopis R. Bechyně z doby před šedesáti lety.

Připravil: Vít Stanislav

dala, aby byla včas stanovena nová hranice, a zaručena všemi, kteří se zúčastnili. Žádali jsme aby bylo upraveno právo státní příslušnosti, aby byly stanoveny zásady, podle nichž by se upravily otázky vlastnické mezi oběma státy, i tisící vztahy soukromovlastnické i jiné otázky soukromoprávní.

N i c z t o h o V a š e v l á d a n e p ř i j a l a. Adolf Hitler nechtěl válku, tomu my dnes věříme; Pravím Vám, že následky toho jsou pro nás nesmírné.

Tento stav věcí mne opravňuje říci, že Vaše země jest nám ještě něčím povinna. Dovolte mi ještě jedno odbočení. Snesl jsem anglickou politiku a francouzskou slabost; snesl jsem schůzi kabinetu, v níž jsem odevzdal svůj hlas pro kapitulaci; snesl jsem nástup Polsky (která prožila svoje trojí dělení a nevzala si naučení!) i nástup Maďarska; a po všech těchto ranách jsem se nezhroutil - neměl jsem k tomu právo, byl jsem povinen vytrvat až do poslední chvíle. Ale když jsem jednoho dne ráno četl zprávu, že v Londýně pro nás pořádají veřejné sbírky, selhala moje síla a zachvátila mne křeč pláče. Já vím, milý příteli, že to bylo dobře myšleno a že nám tím chtěla Anglie osvědčiti svou sympatii. Lady, která obětovala ve prospěch sbírky rodinné náčiní čajové, jest dojista žena ušlechtilá. Ale strašně to bolelo.

ICo tedy žádáme od Vás, od Vaší mocné země?

Žádáme, aby byly splněny sliby učiněné. Naše hranice není dosud stanovena a garantována. Týká se tato věc také Velké Británie?

Chceme žítí v úplně a Evropou zaručené neutralitě. Nespekulujeme s válkou, a dojde-li k ní přece, toužíme, abychom s ní nepřišli do styku.

Chceme si zachovati přátelství Velké Británie, neslibující již obět krve, která byla loni odmítnuta. Vzájemné styky hospodářské a kulturní, tj. asi vše, co můžeme nabídnout i splnit, a o co Vás prosíme. Milý příteli, vykonáte dosti, budete-li v tomto směru s námi sympatisovat.

Vy ovšem máte řadu pochybností, ne-li výtek, co se týče nynějšího stavu u nás. Soudím, že většina plyne z neúplné informace. Dovolte mi abych se jimi stručně obíral.

Snad Vám můj list připadá jako elegie. Nuže, politické raporty jsem Vám posílal v srpnu a počátkem září. Moje zprávy byly přesné, a když je dnes znovu pročítám, vidím, že správně prorokovaly budoucnost. Vyličil jsem, co znamená branná moc ČSR pro západní svět i pro Německo, co znamená ČSR jako brána k jihovýchodní a východní Evropě, co znamená československá obilnice, zbrojní průmysl a dopravní síť. Napsal jsem Vám co po kapitulaci by znamenalo Česko - Slovensko pro politiku berlínsko-římské osy. Dával jste mi za pravdu, ale nemohl jste změnit politiku své vlády. Nyní se dostavilo vše, čeho jsme se obávali. Povězte mi, prosím, co můžeme dělat jiného, než děláme?

V kružích labour rozšířeny jsou nesprávné názory o pražské vládě. Prosím, abyste přijal moje ujištění, že v naší vládě zasedají živly čestné. Není pravdou, že vládne terorem. Svoboda slova je u nás ovšem podvázána, je to dočasné opatření a je nezbytné. Vláda má plné moci, ale ani jednou jich nezneužila. Není žádných tajných smluv. Není žádných koncentračních táborů - slovenská vláda je zřídila na papíře, teoreticky, ale žádné nejsou ve skutečnosti. Živly demokratické nejsou v Čechách pronásledovány. Není u nás žádného antisemitismu, který by měl kořeny v lidu; rozhodně se v tomto oboru nestalo nic, co by nesneslo evropské kritiky. Beranova vláda si vede až dost slušně a zasluhuje si podpory. Takový je skutečný stav věcí.

Ke konci Vás ubezpečuji, že jsme odhodláni všemi silami držet ducha starých Čech, ducha lásky k lidské svobodě a demokracii. Byli jsme a budeme. V našem lidu jest něco nezmarného, silného a věčného. Dávno bychom byli zahynuli, kdyby to v něm nebylo. Chceme žítí v přátelství se svými sousedy i s ostatními národy světa. Pro mne osobně je to nemalá útěcha, když vidím, že Vy na nás myslíte a zůstal jste nám nakloněn. Ještě jednou Vám za to děkuji.

R. Bechyně.

Doslovně přepsáno z časopisu
Přítomnost č. 6,
z 8. února 1939.

bylo tak důležité, jako je teď. V posledních asi tak 40 letech si dobylo vědecký svět ve všech nejvyšších státech světa. Historici, ekonomové, sociální vědci a dokonce - k mému překvapení - i mnozí literární kritici, ti všichni se obrátili k marxistické koncepci. Nejzajímavější historické práce vytvářené dnes v USA a Evropě jsou daleko „marxističtější“, než kdy předtím. Jen si zajedte na výroční shromáždění Americké asociace historie a sociálních věd, na kterém jsem pravidelně jako duch. Tam všichni s plnou vážností zkoumají vztahy institucí a politických struktur k úrovni výroby. Všichni mluví o třídách, strukturách, ekonomické podmíněnosti, moci, ovládaných a ovládajících. A všichni se tváří, že mne četli - to je přece důkaz úspěchu. Dokonce i historici diplomacie - nebo aspoň ti lepší z nich - se už dívají na ekonomickou základnu velmocenské politiky. Ovšemže většinou jsou jejich díla v zajetí hrubého ekonomického determinismu. Ale i s „vulgárním“ marxismem se dostanete dost daleko. Jen se podívejte na úspěch jednoduchoučkých teorií, vysvětlujících zánik impérií tím, že příliš mnoho utrácela. Jasně, přinejmenším ekonomie už je zpátky. A sociální historie, dějiny obyčejných mužů a žen, nahradila idiotské zaměření na „velké osobnosti“. Ovšem, mnoho se pohnulo dopředu, díky bohu za to. Nikdy jsem nebyl proti pohybu. Kapitál nebyl dokončen, a nejen proto, že jsem umřel moc brzy, ale protože v pravém smyslu slova dokončen nemohl být. Kapitalismus se vyvíjí a každá analýza zákonitě zaostává.

DS: Co jste tedy dosáhl? Co zůstává?

KM: Věnoval jsem svůj život studiu kapitalismu. Pokusil jsem se objasnit zákony jeho pohybu, jádro jeho fundamentální ...

DS: Byl jste posedlý ekonomikou ...

KM: A že jsem měl pravdu! Všichni jste posedlí ekonomikou a, pokud lze vidět do budoucna, zůstane to tak. To přece nemusím vysvětlovat lidem, kteří čtou Financial Times, Wall Street Journal nebo Economist. Ani politikům, kteří slibují ráj na zemi a pak řeknou že „proti zákonům trhu nic nez můžeme“ a že globalizaci (současné zdvořilé jméno pro světový kapitalismus) nelze zastavit. Kdo je posedlý? Jak že se jmenoval ten bezvýznamný politik z Arkansasu, co se stal prezidentem USA a začal si se stážístkou?

Pamatujete se na něj?

DS: Clinton.

KM: Jo. Říkal „Hlavní je ekonomika, vy hlupáci!“ - Chlapče, to jsem první řekl já!

DS: Ale dost rozvláčně ...

KM: Jasně, Kapitál, to nebyl žádný slogan. Ale pozor, zůstalo po mně taky pár dobrých citátů. „Proletáři všech zemí, spojte se; můžete ztratit jen své okovy!“, to je přece lepší heslo než cokoliv z toho, s čím dokážou přijít ti přepřáčení reklamní experti z Downing Street.

DS: Ale myšlenka, že dnešní dělníci nemají co ztratit, je přece absurdní.

KM: Máte pravdu. Vaši dělníci, dělníci v Evropě a Severní Americe, mají dnes hodně co ztratit. Za mých časů, ovšem, se s nimi zacházelo hodně špatně. Ještě 20 let po Manifestu, a to i když Anglie byla nejbohatší stát světa, nebyl stav o moc lepší. Honba za ziskem měla další a další oběti - a nejen mezi dělníky. V r. 1866 jsem si všiml senzačních novinových článků o železničních neštěstích. Za dnů, kdy Británie vládla mořím, musel strojvedoucí pracovat nepřetržitě 30 hodin - s katastrofálními následky. O železničních katastrofách se tehdy říkalo: „boží dopuštění“. Pro mne to bylo „dopuštění kapitalismu“. (Teď jsou věci určitě docela jiné, že?) Nebo se podívejte na zprávu z londýnských novin z června 1863 s titulkem „Smrt z přepracování“. Byla o smrti Mary Anne Walkeyové, dvacetileté kloboučnice, zaměstnané ve váženém podniku. Denně pracovala v průměru 16 hodin bez přestávky - protože byla „sezóna“, bylo třeba rychle dát dohromady skvělé toalety dam, pozvaných na ples k počtě Princezny waleské. Walkeyová pracovala bez přestání 26 hodin, v malé místnosti spolu se 30 dalšími děvčaty. Všechno tohle najdete v Kapitálu. Kdyby vám stál za čtení, mládenče, poznal byste, že to není jen suché ekonomické pojednání. Přetéká hrůzami a rozhořčením.

DS: Ale to byly výjimečné případy přece už tenkrát - proto o nich také psaly noviny. Už se to nestává. Železničáři mají hezké domky, jezdí do ciziny ...

KM: Jasně, jasně, a hlavní příčinou je to, že práce mých straníků, socialistů, odborářů, reformátorů, které jsem podporoval a povzbuzoval, postavila meze kapitalistickému vykořisťování.

Nebo, v té hrozně dnešní hantýrce prodejných buržoazních novinářských pisálků, vnesla překážky na pracovní trh. Ale jinde, v někdejších koloniích, tam, kde není demokracie, nejsou odbory, nejsou socialistické strany, tam je degradace těch, kteří jsou nuceni prodávat svou pracovní sílu, úplně stejná jako v robotárnách za mých časů. A dokonce i na Západě, tam kde nejsou dělníci organizováni, tam jsou věci jen o málo lepší. Proč se vznešené časopisy nezaměří raději na holou realitu světa, a místo toho nervózně zírají buržoazii na pupek a udržují své čtenáře pěkně v klidu a pohodě? Vše, co jsem odhaloval, to vše stále existuje. Dokonce v kapitalistickém ráji, v USA, jsou stále více používání nekvalifikovaní dělníci a mzdy jsou stlačovány - ve všech odvětvích, od nejmodernějších po ta zaostalá. Nové robotárny a domácká práce zlomily hřbet odborům i v oblastech s technologicky pokročilou výrobou, jako je Kalifornie. Takže když slyším pobožnostkářské žvanění představitelů buržoazního pořádku o lidských právech a svobodě, od Bushů, Blairů a jak se všichni jmenují, potřásám bezúčelně svou starou hlavou. Šli snad někdy tihle lidé do války za to, aby se omezilo vykořisťování práce? Bojovali snad někdy za svobodu dělníků organizovat se v odborech? Všechno, co kdy udělali, je nahrazování „málo přátelských“ vlád „přátelskými“ - to jest vládami přátelskými k akumulaci kapitálu.

DS: Ale na Západě přece dělníci využili těch svobod, o kterých mluvíte, aby se jejich postavení v rámci kapitalistických národních států zlepšilo, a ne aby zrušili tyto státy. Přiznejte to, dělnická třída vás musela zklamat.

KM: Je pravda, že národní stát, který se zdál hlavním utlačovatelem dělníků, se v následujících sto letech stal hlavním zdrojem jejich loajality. Střední třída, a intelektuálové zejména, se ukázali daleko internacionálnější než proletariát. Už my jsme viděli prvá varování, pokud jde o reformismus. Pamatuji si první volby podle zákona z r. 1867. Manchester (Manchester!) zvolil tři konzervativce a jen dva liberály. Engels zuřil. Napsal, že „proletariát se strašně zdiskreditoval“.

DS: Jak si to vysvětlujete?

KM: Socialistický boj obsahuje nevyhnutelný protiklad. Musíte bojovat za reformy, ale každý zisk v tomto směru odsává revoluční energii děl-

níků. Silné dělnictvo dobývá skutečné úspěchy, slabé hladoví. Snad si vážně nemyslíte, že by buržoazie souhlasila s osmihodinovým pracovním dnem, placenou dovolenou, starobními důchody a bezplatnou zdravotní péčí, vzděláním pro všechny a podporou v nezaměstnanosti v jakémsi záchvatu lidumilnosti? Aby se tohle vše získalo, bylo třeba udeřit ne na srdce kapitalistů, ale na jejich zisky. Nepředstavujete si přece, že kapitál se přesunuje do Thajska, na Taiwan, do Bangladéše nebo Brazílie s nadějí, že tam najde dobře organizované dělníky, vědomé si svých práv a schopné zajistit si vysoké mzdy? Podmínky, v jakých žijí dělníci na Západě, nelze jen tak rozšířit po celé planetě. Kapitalismus může být globální - jak jsem vysvětlil už dávno v dobách, kdy kapitál byl ještě jen bludičkou ve světové bažině, kde vládla řemeslná malovýroba a zemědělství. Ale může být globální také vše ostatní? Švédská sociální demokracie? Nebo životní styl, jakého dosáhla řada dělníků v USA? Dokonce i katolíci ví, že všichni nemohou být papeži. Bude jednoho dne jezdit 1,3 miliardy Číňanů a 1 miliarda Indů do práce auty, poháněnými laciným benzínem? A vracet se z práce do domů s klimatizací? A po ránu si sprejovat svá podpaží (4,6 miliard jich je!) deodorantem - aniž by zaslechli ohlušující zvuk praskající ozonové vrstvy? Cožpak nejsou žádné meze růstu?

DS: Aha, takže teď se také vracíte k Malthusovi a říkáte, že budoucnost může být katastrofální. Mohu vám připomenout, pane doktore, že jste byl viktoriánským optimistou, dítětem osvícenství? V Manifestu -

KM: Ten Manifest, pořád ten zastr.... Manifest! Nechte mne to vysvětlit. Napsal jsem tu ztracenou věc v únoru 1848, když mi ještě nebylo 30. Většina mé vědecké práce na mne teprve čekala. Manifest, objednaný jednou bezvýznamnou skupinou levičáků, jsme psali hodně narychlo. Když dorazil do knihkupectví (přiznávám, je to spíše řečnický obrat, pochybuji, že by se bylo prodalo přes 1000 výtisků), Evropu zaplavila vlna revoluce: Francie, Německo, Maďarsko, Polsko, Itálie. Všude bojovaly masy za ústavu, demokracii, svobodu. Manifest odrážel optimismus těch vzrušených dní. Mysleli jsme, že vše je možné. Představitost vládla myšlení.

fašismu. To byly celé ohňostroje demokratické a socialistické ideologie. Jiskry z toho požáru létaly až k nám, rozpalovaly srdce a posilovaly vůli. Ach, milý příteli, byly to fráze, jež způsobily více zla, než lze vyjádřit. Pochopil jste, jak mi bylo sděleno, proč bývalá čs. Sociální demokracie vystoupila z Internacionály. Stalo se to k mému návrhu. Byla k tomu řada důvodů. Jeden z nich byl, že jsme chtěli ušetřit Léonu Blumovi a jeho kruhu hanbu, s jakou by před námi klopili oči. Srovnáváme, jak se po Mnichovu chovala socialistická a demokratická Francie, a jak se chovala labouristická Anglie. A srovnávše, smíme Vám zachovati své přátelství, a jsme Vám zavázáni, že ani Vy jste nám neodepřeli svoje..

Tolik o nás víte, že nenáležíme k druhu romantiků a fantastů. Přijali jsme důsledky Mnichova, a nesppekuluje se s tím, že Vy byste mohli nebo chtěli retablovat situaci. Potřebujeme Vašeho přátelství k jiným věcem. Dovolte mi, abych o tom mluvil velmi otevřeně.

Nechodíme v tom slzavém údolí s hlavou obrácenou dozadu. Co bylo, bylo. Všechny naše myšlenky obráceny jsou nyní k přítomnosti. Po Mnichovu jsme si připadali jako sirotci, opuštění světem i štěstím. Kdybyste znal podrobněji dějiny mé země, připamatoval byste si snadno, kdo byli Sirotci v husitských válkách; já však, užívaje slova sirotci, nenarážím na Sirotky, na tyto dlouho nepřemožitelné vojáky, kteří honili mnohokrát silnější křižácká vojska ze země. Dnešní Čechové dobře vědí, že ani zbraně nejdokonalejší a srdce nejstatečnější nemohou změnit, co se stalo. Zajisté, také my si ve své dnešní situaci chceme zachovat armádu, přiměřenou právě té dnešní situaci, protože národ bez vojenské organizace a bez výchovy mládeže v duchu brannosti je ztracený národ. Ale náš hlavní zřetel není obrácen k dělům, tankům, letadlům a kulometům; více se zajímáme o rolníkův pluh, o kovářovo kladivo, o zednickou lžici, o tesařovu širočinu, o podnikatelskou myšlenku, o učitelovu didaktiku a pedagogiku, a učenčovu laboratoř, o technikův výpočet, o spisovatelovo pero. Po čtyřech měsících, z nichž bych Vám a Vašemu lidu nepřál prožít ani jediný den, jsme se dobrali k přesvědčení, že vlast můžeme obnoviti jenom prací možků a rukou. Vzpamatovali jsme se , osud nás nezlomil. Živé síly národa jsou při díle! Bude-li nám dopřáno, abychom toto dílo směli konat v míru a pokoji, pak nejsme ztraceni. „Být, čím jsem, to není nic, však bezpečně tím být,“ praví jedna ze Shakespeareových postav, a touto větou jest vyjádřena celá naše situace, potřeba a touha.

Vaše mocná země, milý příteli, jest nám něčím povinná. Pan Chamberlain provedl svůj plán s tvrdostí naprostou. My dnes víme, že po pěti letech vývoje hitlerismu v Německu nemohli jsme již žít se sudetskými Němci v jednom státě po starém způsobu. Ani dnes nepřipouštíme, že Němci v naší zemi byli utlačovaným národem. „Die Sudetendeutsche sind kein unterdrücktes, sie sind ein benachteiligtes Volk,“ napsal krátce před svou smrtí starý vůdce rakouského dělnického hnutí, který znal poměry do nejmenších podrobností. Adolf Hitler viděl a posuzoval věc jinak. Nebyl nám ponechán čas, abychom postavili soužití obou národů na jiný základ. Mohu Vám však sdělit, že dosti Čechů dopracovalo se k poznání, že ani toto řešení není bez výhod. Říkají: Jaký by to byl život s Němci ve společném státě po všem, co se od roku 1933 stalo v Německu a co následovalo u nás? Měli by úplnou autonomii, tam směřovaly věci tak či onak, to jest : vykonávali by na náš národní a státní život nesmírný vliv; jsouce vášnivě orientováni k Německu hákového kříže, a nacházejíce se pod ochranou mocného souseda, byli by brzo směřodatným činitelem v naší politice zahraniční, hospodářské, obchodní, a jejich vliv by byl časem v tak intimním styku chtěl působiti i na naše ustrojení duchovní. Země by nedošla klidu, věci by se byly zhoršovaly. Jakmile západní velmocí nemohly nebo nechtěly držet starý stav věcí, nemohlo to se sudetskými Němci dopadnout jinak; dosti Čechů - jak řečeno - smíruje se s tímto řešením. Něco jiného však je, jakým způsobem se stalo předání našeho bývalého území. Nemohu o tom mluvit, jenom Vás prosím, abyste mi uvěřil, že právě tento způsob představuje tragedii národa, tragedii desítek tisíc jeho rodin. Vláda, v níž jsem zasedal, podrobila se nezbytnosti a zásadně přijala Chamberlainovo řešení, když chtěla zem ušetřiti války bez spojenců a pomoci. Prosila však vládu Velké Británie i Francie, aby se předání území stalo organicky, postupně, do rukou mezinárodního vojska. Byli jsme ochotni demobilizovat, nebyli bychom tvořili žádnou novou obrannou linii, Anglie s Francií a s ostatními velmocemi byly dostatečnou zárukou, že věci budou uspořádány klidně. Naše vláda žá-

ká, politická, kulturní a ekologická mohla vítězit nad konkurencí, logikou zisku a zotročením dluhy.

Z těchto důvodů voláme všechny Evropany, aby se mobilizovali proti neoliberálnímu modelu a válce. Budeme bojovat za okamžité stažení jednotek z Iráku a nadto také za okamžité navrácení svrchovanosti iráckému lidu. Budeme bojovat za odchod Izraele z okupovaných území a také za okamžité zastavení výstavby zdi a za její zboření. Podporujeme izraelská a palestinská hnutí, která bojují za spravedlivý a trvalý mír. Bojujeme za stažení ruských jednotek z Čečny. Z těchto důvodů se připojujeme k mezinárodní výzvě vydané americkým protiválečným hnutím a zúčastníme se dne akcí stanoveného na 20. března 2004.

Abychom mohli dosáhnout Evropy založené na uznávání sociálních, politických, ekonomických, kulturních a ekologických práv, plánujeme jako jednotlivci i kolektivně, jako muži a ženy, iniciativy všude. Potřebujeme vytvořit postupný proces mobilizace, do které se zapojí všechny národy Evropy. Plánujeme účastnit se všech akcí organizovaných sociálními hnutími, zvláště při konstrukci společného dne akce podporovaného sociálními hnutími, zvláště evropskými odbory. Vyzýváme všechna sociální hnutí, aby vyvrcholila svá mobilizační hnutí v den akce za jinou Evropu, za práva občanů a národů, 9. května (2004), v den očekávané ratifikace Evropské ústavy.

(ESF Paříž, listopad 2003)

K 65. výročí okupace ČSR.

LIST DO ANGLIE

(Dopis majorovi Attlee, vůdci Anglické dělnické strany.)

V Praze, na počátku února 1939.

Milý příteli!

Děkuji Vám za pozdrav a zprávy. My jsme tu ve své zemi nezapomněli na přátelský zájem, který jste nám osvědčoval, dokud jsme patřili ke šťastným národům Evropy; a který, jak vidím, trvá i dnes.

Mimoděk srovnáváme Vaši starostlivost o další vývoj věcí u nás s jednáním a chováním bývalých našich přátel ve Francii. Ať jest úsudek českého lidu o postupu britské diplomacie v uplynulém roce jakýkoliv, jedno uznáváme všichni: co udělala vláda Velké Británie, byla politika; nebyla to však zrada. Vaše země nebyla naším spojencem; náš generální štáb nebyl dependencí Vašeho generálního štábu; naši vedoucí důstojníci nebyli žáky Vaší školy válečné a Vaší důstojníci neorganizovali naši armádu; angličtí vojáci a vládnoucí mužové na nás nenaléhali, abychom dávali velké miliardy do válečné zbroje. Při každé vhodné nebo i méně vhodné příležitosti nás francouzští vůdci ujistňovali svou věrností, užívajíce k tomu všech forem projevu: veřejných prohlášení odpovědných státníků, diplomatických not, řečí na lidových tribunách politických sjezdů a táborů, přípitků na banketech v Paříži i v Praze, vzkazů vojenského vedení, soukromých rozmluv a dopisů ...

Této Francii jsme důvěřovali, protože jsme ji milovali. Láska byla slepá. K blahobytu Francie přispívali jsme rok co rok mnoha desítkami milionů, po léta byla naše obchodní a platební bilance s Francií pasivní. Platili jsme takto francouzskému kapitálu, nad něhož není v Evropě bezohlednějšího, těžkou daň. A tato Francie bohatá, mnohomluvná a duchaplná - co nám učinila!

Nežalujeme. Jenom přemýšlíme. Dnes je již téměř jisto, že iniciativu při všem, co se nám stalo měl Londýn. Adolf Hitler nebyl první, který vyslovil požadavek, abychom odstoupili svoje území. Toto revoluční slovo nejdříve pronesl anglický konservavec.

Naši bývalí přátelé ze socialistické internacionály nejradikálněji mluvili a psali proti německému

DS: A pak?

KM: Pak se rozjela kontrarevoluce. Sem tam se něco povedlo získat, ale vcelku naše strana prohrála. Ve Francii, do níž jsme vkládali největší naděje, uchvátil vládu malý zbohatlík, Ludvík Napoleon. Byl to první zvolený diktátor moderní historie. Napsal jsem „okamžitou knihu“ (používám téhle „moderní“ terminologie, abych vám ukázal, že už naše století vynalezlo většinu z toho, co si dnes nárokujete vy). Natruc všem neoliberálním filištínům, kteří si myslí, že jsem ekonomický determinista (to přece pochází od hlupáků, kteří obcházejí kolem a vykřikují, že trh je základnou svobody, pitomost!), jsem vysvětlil, že když je buržoazie ohrožena, vzdá se moci a nechá ji ležet na ulici. Koho zajímají lidská práva, volby a svoboda tisku, když je ohroženo panství kapitálu? Buržoazie, když poznala, že její vláda je politicky neslučitelná s jejím vlastním přežitím, zničila svůj vlastní režim, potupila vlastní parlament a pozvala si jako vládce Napoleona. Vzdala se své moci ve prospěch špinavce, vůdce strany spodiny, šarlatánů a podvodníků, žebráků a pochybných studentů. S touto lůzou bylo budováno Druhé císařství, na základě vítězství ve volbách. To vše jsem analyzoval. Všechno jsem to „dekonstruoval“ (vidíte, že ovládám i řeč moderních šarlatánů). Výsledek? První teorie fašismu. Tak mi prosím neříkejte, že jsem měl kdy jaké iluze o lidech. Uměl jsem se podívat na nejhorší skutečnost bez předsudků. Poznal jsem, že jsme prohráli, právě tak jako dnes vaši socialističtí přátelé. A pak jsem se vzmužil a dal se do práce. Trávil jsem celé dny v Britském muzeu, hrdě sám v čítnárně, duše se mi třásla vztekem, na zadku mne bolely podebrané nežitky, ale moje mysl konala svou povinnost, povinnost intelektuálů: stavět se čelem k realitě.

DS: Nikdo nezpochybňuje vaši čestnost. Ale vaše analýza, ta je zpochybnitelná. Mohou-li být demokratické vlády hrozbou pro buržoazii, pak je jistě špatně to, co jste napsal v Manifestu, že totiž „vláda moderního státu je pouhý výbor pro řízení společných záležitostí buržoazie.“

KM: No, což jsem byl tak daleko od pravdy? Není snad pravda, že všechny vlády jsou omezeny strukturami kapitalismu? Že, až se pěkně vypovídají, musí udělat vše pro to, aby zajistily je-

ho ziskovost, připravily pracovní síly, opravovaly jeho selhání, a někým zametly odpadky, které trusí na své cestě za ziskem? A všechny to dělají, všechny jsou otroky imperativů kapitalismu: levice, střed a socialisti a fašisti a liberálové a zelení. Jak se dostanou k moci, musí udržet představení v chodu. Když jde dobře, vyberou daně a přerozdělí tohle a tamto, a pomůžou chudým a nemocným, stejně jako se to dělo za královny Viktorie. Když jsou zisky, sluní se v morálce a etice. Když zisky klesnou a ekonomika vstoupí do jednoho z ekonomických cyklů (které jsem předpověděl), hned je lidumilství propuštěno jako přestárlá milenka. Hned vaši dobří buržoové objeví, že je nemůžete zdaňovat a utrácet, že nezaměstnaní jsou zloději, že veřejné zdravotnictví je moc drahé, a že osamělé matky nestojí za nic. Svědomí měšťáků je těsně propojené s pohyby kurzů na burze.

DS: A co intelektuálové?

KM: Druhořadí teoretici; ve skutečnosti placení lokajové bohatých. Pro buržoazní pisálky je typické, že vždycky teoretizují až s křížkem po funuse. Vyzobávají intelektuální odpadky, naleští je, říkají jim teorie a servírují je jako vědu. Rebelie proti kapitalistickému modernismu dostává podobu náboženského fanatismu a oni tomu říkají „srážka civilizací“. Komunismus padne a oni vyhlašují „konec historie“. Ach, co by řekl chudák Hegel? Poprvé jako velký myslitel, podruhé jako fraškovitý Fukuyama?

DS: Uklidněte se. Pokračujme. Musím se vás zeptat na tohle: co Sovětský svaz, gulagy, komunistický teror?

KM: To jsem čekal. Musím přiznat, že jsem stejně ješitný jako každý, a že jsem nebyl lhostejný vůči všemu tomu kultu a zbožňování Marxe. Příjemné to šimralo, vidět vlastní tvář na bankovkách staré NDR, a najít Marxovo náměstí v každém prušáckém městě. No jo, díky obchodní zdatnosti Engelse a díky úsilí Bernsteina a toho otravného Kautského jsem se stal velkým guru socialistického hnutí hned krátce po své smrti. Ruští západníci mě pak brali stejně vážně jako elektřinu. Vůbec mne proto nepřekvapilo, když se Lenin rozhodl udělat z Marxe Bibli. Lenin byl chytrý politik s dobrými instinkty. Byl to ale také fundamentalista, rozhodnutý najít v mých dílech

potvrzení pro všechno, co sám chtěl udělat. Přitom vytvořil „marxismus“. Tenhle odsouzeníhodný zlozvyk, typický pro všechny církve od nepaměti, se rozšířil všude. Už jsem začínal mít pocit, že i lístečky, s nimiž jsem chodil na nákup, se stávají zbraní té či oné frakce hnutí. Podívejte se na „diktaturu proletariátu“. Tohle označení jsem navrhl, na základě jeho používání ve starém Římě, pro výjimečnou vládu v časech krize. Určitě jsem tenhle výraz nemohl použít za celý svůj život víc než desetkrát. Sotva mohu popsat, jak mne překvapilo, když se znovu objevilo jako ústřední pojem marxismu, používaný pro ospravedlnění vlády jedné strany. Co na to můžu říct? A taky mne dost překvapilo, když k první tzv. socialistické revoluci došlo zrovna v tak strašně zamořené zemi, ovládané Slovy. To co dělali bolševici, byla realizace buržoazní revoluce, kterou nemohla provést ruská buržoazie, protože na to byla příliš nepočetná a hloupá. Komunisté použili stát k vytvoření moderní industriální společnosti. Když tomu někdo potřebuje říkat „diktatura proletariátu“, tak prosím.

DS: Ale co ty čistky, zločiny, všechna ta krev ...

KM: Vždyť jsem řekl, že z kapitalu kape krev, od hlavy k patě, z každého póru, krev a špína ...

DS: Ale já mluvím o komunismu, ne o kapitalismu ...

KM: Ruská revoluce nebyla socialistickou revolucí proti kapitalistickému státu. Byla to revoluce proti polofeudální diktatuře. Šlo o vybudování moderní společnosti, moderního průmyslu. Cena průmyslové revoluce je vždy velká, ať ji řídí komunisté nebo ti nejdokonalejší měšťáci. Jestlipak ti vaši moderní političtí účetní při svém probírání historie a hledání případů pro veřejné žalobce taky spočítali všechny mrtvé kolonialismu a kapitalismu? Přidali všechny Afričany, kteří zemřeli v otroctví a na cestě do Ameriky? A všechny zmasakrované Indiány? A všechny oběti kapitalistických občanských válek a buržoazních revolucí? A ty, které pozabýjelo vyčerpání a choroby z povolání v moderním průmyslu? Všechny mrtvé obou světových válek? Samozřejmě, Stalin a spol., to byli zločinci. Ale což si myslíte, že by se Rusko mohlo stát moderní průmyslovou mocností demokratickými, klidnými prostředky? Která cesta industrializace byla bez obětí, a která

proběhla v systému dodržujícím lidská práva a občanské svobody? Japonsko? Korea? Taiwan? Německo? Itálie? Francie? Británie a její impérium? Jaké byly alternativy k Leninovi, Stalinovi a k rudému teroru? Červená Karkulka? Alternativou mohl být nějaký antisemitský diktátor, opírající se o kozáky, a stejně krutý a paranoidej jako Stalin (nebo Trocký; popravdě v tom nedělám rozdíl), o mnoho zkorumpovanější a mnohem méně efektivní.

DS: Takže to bylo nevyhnutelné?

KM: To nevím já, a nevíte to ani vy. Ale nepokoušejte se mi vyčítat jedinou kapku krve nebo jediného zavřeného spisovatele. Snad vám mohu připomenout, že jsem sám byl politickým vyhnancem proto, že jsem hájil svobodu projevu, že jsem celý život prožil v hrozných podmínkách, a že jsem zemřel r. 1883, když Leninovi bylo 13 a Stalinovi čtyři. Mohl bych byl napsat bestseller „Černá kniha kapitalismu“ a sepsat všechny zločiny, spáchané v jeho jménu. Ale neudělal jsem to. Zkoumal jsem jeho nedostatky bez předpojatosti, vyváženým způsobem - a stejně tak bych teď zkoumal i chyby komunismu. Ačkoliv rád polemizuji, uznával jsem, že kapitalismus byl lepší, než vše předcházející, a že by mohl položit základy pro království skutečné svobody, svobody od bídy, svobody od strachu, svobody od státu, a to je komunismus. Jen si přečtete, co jsem napsal o vzpouře v Indii v r. 1857 do New York Daily Tribune. Angličtí vojáci se dopouštěli krutostí: znásilňovali ženy, vypalovali celé vesnice. Využil jsem to snad k tomu, abych si získával bodíky? Ne. Ani jsem sentimentálně nežvanil o destrukci idylických původních komunit. Právě ty jsem pranýřoval jako pevnou základnu orientálního despotismu a jako nástroje pověry. Vysvětloval jsem, že britský imperialismus přináší sociální revoluci a oslavoval jsem to, ale nebránilo mi to litovat, jaké zničující účinky má anglický průmysl na Indii.

DS: Co vaše spisy z mládí o odcizení? Rukopisy z r. 1844 byly v šedesátých letech populární. Lidé si uvědomovali jejich význam pro moderní svět.

KM: Nesmysl. Důvod, proč jsem ty věci nepublikoval, je to, že to bylo nedůsledné povídání. Je typické že znechucení maloměstští inteligenti

se zaměřili na vymýšlení strategií jak těchto změn dosáhnout.

S rostoucí silou se otevírá i širší prostor pro aktivitu místních i celosvětových fór, příkladem může být úspěch protiválečných demonstrací, kterých se po celém světě zúčastnilo kolem 11 milionů lidí a které byly vyhlášeny na zasedání Evropského sociálního fóra.

Letos tradičnímu Světovému ekonomickému fóru v Davosu (kde jednala ekonomická a politická elita) předcházelo Světové sociální fórum v indické Bombaji, které naslouchalo názorům

PROVOLÁNÍ SHROMÁŽDĚNÍ AKTIVISTŮ A SOCIÁLNÍCH HNUTÍ

Jsme ze sociálních a občanských hnutí ze všech oblastí západní, východní, jižní a severní Evropy. Po roce mobilizací proti neoliberálnímu modelu mnoha evropských zemí, jsme se sešli na druhém Evropském sociálním fóru, abychom bojovali proti reformě důchodových služeb, zemědělské politice, krajní pravici, rasismu, xenofobii, bezpečnostní politice a abychom bojovali za práva žen a za ochranu veřejných služeb. Jsme také proti válce v Iráku a zvláště jsme podporovali 15.2.2003. Jsme skupina, která nabírá svou sílu ze své různosti a plurality.

Zatím co zde mluvíme, vypracovává se návrh Evropské ústavy bez zapojení občanské společnosti. Tento návrh „konstitucionalizuje“ liberalismus jako oficiální doktrínu EU; stanovuje konkurenci jako základní právo společenství a vši lidské činnosti a nepřijímá odpovědnost za ekologický rozvoj; udílí úlohu NATO v mezinárodních vztazích a evropské obraně a usiluje o militarizaci Unie; konečně tvrdí, že existuje sociální

těch, kteří pocítují následky rozhodování elit.

Účast z Čech a Moravy nebyla masová. Vedle naší skupiny, kterou organizovala SDS s mládežnickou organizací REVO (jeden autobus), zajišťovala druhou výpravu KSČM spolu KSM. Zájem české společnosti zatím leží mimo sociální fóra - přejeme Iniciativě za sociální fóra založené 31. ledna 2004 v Praze, aby se podařilo tuto bariéru prolomit.

*Autorka je předsedkyní PO SDS
a člen CV SDS*

aspekt konstrukce Evropy, ale založený především na ideálech trhu a směřuje k odbourání programů veřejných služeb. Tento návrh ústavy neodpovídá našim touhám a našemu usilování.

Bojujeme za jinou Evropu. Naše mobilizace nesou naději Evropy bez nezaměstnanosti, vyznačující se zemědělstvím, které může zaručit soběstačnost v potravě, zachovat pracovní místa, životní prostředí a kvalitu stravy. Za Evropu otevřenou světu, která dovoluje každému pohybovat se svobodně, která uznává občanství a respektuje práva na azyl pro jiné občany. Za Evropu, která nastolí skutečnou rovnost mezi muži a ženami, která slibuje kulturní různost a právo na sebeurčení všech národů, což znamená, že ony mohou demokratickým způsobem rozhodovat o své vlastní budoucnosti.

Bojujeme za Evropu protiválečnou, která dává přednost mezinárodní solidaritě a rozvoji, který je ekologicky udržitelný. Bojujeme za práva lidských bytostí tak, aby práva sociální, economic

II. EVROPSKÉ SOCIÁLNÍ FÓRUM

Miroslava Hornychová

Vážení přátelé,
zúčastnila jsem se za SDS II. Evropského sociálního fóra (ESF), které se konalo 12. - 16. listopadu loňského roku v Paříži. Bylo to již druhé ESF konané v Evropě, prvé bylo ve Florencii v roce 2002. Zasedání probíhala paralelně v předměstích Paříže v Bobigny, v Ivry a v Saint-Denis, kde se zaregistrovalo přes 50 tisíc delegátů.

Program fóra byl rozdělen do pěti hlavních oblastí, jednotlivá témata se projednávala na velkých plenárních zasedáních, kterých bylo asi 55, paralelně se konalo přes 200 odborných seminářů a asi sto „pracovních debat“. Pod heslem „Jiný svět je možný“ se ESF neomezuje jen na kritiku současné situace, ale stále více se zaměřuje na hledání alternativ. Nyní má již svou vlastní agendu a vytváří vlastní představy vývoje. ESF se snaží koordinovat různá hnutí v evropském měřítku. Proto na programu byly i problémy Evropy - rozšíření EU, ekonomika a měnová politika, sociální práva, důchody, privatizace a veřejné služby v budoucnu, životní prostředí, práva národů, místo žen ve společnosti a zajištění skutečné rovnoprávnosti mezi muži a ženami ve všech oblastech společnosti, imigrace a národnostní menšiny v Evropě, zemědělství, problémy vědy a výzkumu, vzdělání a kultura, školství. Pozornost byla věnována i válkám.

ESF končilo 15. listopadu pochodem pařížskými bulváry - na podporu nové Evropy založené na rovnosti a sociální spravedlnosti a respektování práv druhých - pod heslem Za Evropu práv ve světě bez válek.

Delegáti rozhodli i o hlavních akcích, které budou organizovat v letošním roce. 20. března, to bude celoevropský den odporu proti okupaci

(první výročí zahájení války v Iráku) a 9. května - kdy je den Evropy, se připravuje celoevropský den proti návrhu ústavy evropské unie.

Trochu z historie sociálních fór.

V roce 1999 se poprvé spojili odboráři s ekologií, přidali se různé levicové organizace, iniciativy a hnutí a vyrostlo celosvětové hnutí odporu proti globalizaci s cílem sjednotit všechna občanská a sociální hnutí k boji proti nejpálčivějším problémům současnosti. Sociální fóra (od lokálních až po kontinentální) navazují na Světové sociální fórum, které se již třikrát konalo v brazilském Porto Alegre, poprvé to bylo v lednu 2001.

Dvě události byly impulsem ke vzniku Světového sociálního fóra. První byl odpor proti dohodě o investicích, která se v tajnosti připravovala v OECD; měla být ekonomickými a politickými prostředky vnucena slabším státům. Smlouva pronikla na veřejnost a po celé Francii vzniklo protestní hnutí, které nakonec přimělo francouzskou vládu stáhnout se z jednání. Druhou byly protesty proti jednání Světové obchodní organizace v Seattlu, po kterých následovala celá řada dalších, proti Mezinárodnímu měnovému fondu a Světové bance v Praze. Nešlo o jednotlivé protesty, ale o skutečné mezinárodní hnutí. Vznikl plán uspořádat celosvětovou konferenci u příležitosti jednání Světového ekonomického fóra v Davosu. I když si nekladlo větší ambice, než být otevřeným prostorem pro diskusi, dopad byl větší, než organizátoři čekali. Prvního fóra se zúčastnilo asi 15 tisíc lidí, na druhém bylo přes 40 000 lidí a počet účastníků třetího fóra překročil 100 000. Změnil se i průběh jednání: první mítink SSF analyzoval světovou situaci, druhý jednal o návrzích na její změnu, a poslední

ti se vrhnou právě na tohle. Nemám na ně čas.

DS: Nemyslíte tedy, že váš vztah k Hegelovi ...

KM: Hegel - Šmégel. Musím vám říct tajemství: nikdy jsem pořádně nečetl (jen tak zběžně) Hegelovu Fenomenologii ducha nebo jeho Logiku. Život je příliš krátký.

DS: No, tohle některé lidi asi dost překvapí.

KM: Lidé by měli číst velké anglické ekonomy: Adama Smitha a Davida Ricarda. Pravda, nejsou to Angličané, jeden byl Skot, druhý sefardský Žid - ale chytří byli. Znali cenu peněz. Němci jako Hegel mění kloubouky v ideje. Dávám přednost Britům, kteří mění ideje v kloubouky.

DS: Jak se díváte na současný socialismus?

KM: Pěkně dlouho byl polomrtvý. Splnil svůj úkol: civilizovat kapitalismus tam, kde byl nejrozvinutější. Víc po něm nikdo nemohl chtít. Teď potichu odchází. Komunismus také padl, jeho úkol je splněn: výstavba kapitalismu. Tomu dobře rozumějí v Číně, kde se odehraje příští století. Jiné je to v Rusku, kde pozorujeme přechod od lumpenkomunismu k lumpenkapitalismu. Ale co naděláte s Rusy? Můžete poslouchat jejich hudbu, číst jejich romány, ale životaschopná ekonomika ...

DS: A co Blair, Schröder, třetí cesta?

KM: Musím mít na tyhle lidi názor? Říct, že na ně historie zapomene, je ještě moc dobré. Ani je nezapomená. A to vám ukazuje, jako hluboko jste klesli. Za mých dnů tu byl Bismarck, Licoln, Gladstone, Disraeli ... opravdoví protivníci.

DS: Takže - triumf kapitalismu?

KM: Tak trochu, ale budme dialektiky. Tohle není systém, kde by každý mohl vyhrát, bude tu odpor. Momentálně je to pár legračních sekt, které si hrají na revoluci, taky tihle antiglobalisti ...

DS: Co si o nich myslíte?

KM: Směsice nevyvinutých fragmentů, ale lepší než nic. Přinejmenším se postavili kapitálu, ale svět nezmění, o jeho vysvětlení ani nemluvě.

DS: A feminismus?

KM: Napsal jsem přece, že velké sociální změny nejsou možné bez pozdvižení žen. Ale je to ještě dlouhá cesta. Většina dělníků světa jsou dnes ženy, ale většina feministek nepatří k dělníkům. To, co mnoho západních feministek chce, je sdílet moc se západními muži. A proč ne? Kdo bych chtěl být hospodyní nějakého ubožáka? Ale

pro armádu ženských pracovnic to neznamená nic.

DS: A co Amerika?

KM: Američani se mi vždycky líbili: žádný feudalismus, žádné posvátné tradice. Samozřejmě, dost pokrytectví a náboženství. Ale nějak z každé kapitalistické krize vycházeli silnější a silnější. Skvělý systém vlády. Falešná demokracie, falešné volby, falešný politický systém obklopený humbukem a nenasytnými právníky. To umožňuje obchodu vypořádávat se se svými úkoly, kupovat si kandidáty, úplateček semhle, úplateček tamhle. Lidi to neošidí. Polovina z nich se nenamáhá volit. Pro druhou polovinu je politika neškodnou zábavou, něco jako koukat se na „Milionáře“. Přesunul jsem ústředí Internacionály do New Yorku nejen, abych ji mohl lépe řídit, ale taky protože USA se stávaly dělnickou zemí par excellence. Je to ve skutečnosti jediná země dělnické třídy na celém světě. Jejich sport a hry, jejich kultura, jejich chování, jejich strava; všechno, co se týká Američanů, je dělnické. Ovšem, stará Evropa se na ně dívá dost snobsky, to je cena útěchy za ztracené prvenství.

DS: Než skončíme: co byste řekl o válce proti teroru?

KM: Hm, on nakonec každý si vybírá své nepřátele. Je absurdní myslet si, že kapitalistický svět se nebude střetávat s nějakou formou odporu. Komunisté a socialisté nabízeli racionální, moderní, rozumnou opozici. Sdíleli mnohé hodnoty se svými liberálními protivníky: základní práva, ideu lidové demokracie, emancipaci žen, odpor k organizovaným církvím. Ale jakmile byli komunisté a socialisté poraženi, co byste asi tak čekal? Triumf racionální myšlenky? Samozřejmě že ne. Politické vakuum vyplnili fanatičtí fundamentalisté, nábožensky bigotní, blázniví mullové. Odstraní komunisty v Íránu a přijdou ajatoláhové. Uděláte totéž v Iráku a máte Saddáma. Padne SSSR a stoupá Usáma bin Ládín.

DS: A jak teď trávíte čas vy?

KM: Á, bavím se. Hrajeme si s Friedrichem na Internetu. Věděl jste, že vyhledávač Google najde 367 000 stránek na téma „Karl Marx“? A taky si nikdy nenechám v rádiu ujít seriál Archerovi, tu nádhernou ságu o idiotismu venkovského života, je to bžunda.

MARX: TŘEFA A MÝTUS

Alex Callinicos

Marx je dnes zase v módě poté, co s ním bylo po většinu 90. let nakládáno jako s mrtvým psem. V několika posledních letech komentátoři režimních médií jako například **Financial Times** a **New Yorker** zařazují souhlasné články potvrzující význam Marxova myšlení pro současný svět. Sotva proběhne týden, aby se na ekonomických stránkách časopisu **Guardian** neobjevil alespoň jeden odkaz na Marxovu kritiku kapitalismu.

Oživení Marxovy pověsti vysvětluje známý výrok Billa Clintona „je to v ekonomice, blbče“. Marx byl ignorován v první polovině 90. let, kdy se zdálo, že světový kapitalismus triumfoval. Nyní, když má světová ekonomika hluboké, stále se prohlubující potíže, jeho práce se znovu opráší.

Přesto je to v mnoha ohledech menší návrat k Marxovi, než se na první pohled zdá. Přes větší respekt a pozornost, která je mu nyní věnována, je podstata jeho myšlení stále silně znevažována. Tak třeba Viktor Keegan z **Guardianu** začátkem ledna napsal, že by si rád v pořadu „Z očí do očí“ promluvil s Marxem, ale vzápětí pokračoval, že „co by Marx určitě překvapilo, je pružnost tržního systému, který patrně zase přežil další krizi“.

Vedle těchto ve skutečnosti velmi odmítavých zmínek o Marxovi existuje řada velmi trvanlivých mýtů o podstatě jeho myšlení. Žádný z nich není nový - většinu formulovali jeho první kritici před stoletím. Jsou ale stále opakovány vzdělávacím systémem a masovými médii, která jsou více sofistikovaná a mají větší dosah. Jsou to tedy, jak říkám, mýty - tj. chybně podávající reálný obsah Marxova myšlení. Tady je pět těch nejhlouběji zakořeněných.

Mýtus první: Viktoriánské pojetí třídy

Počínaje Komunistickým manifestem zobrazuje Marx kapitalistickou společnost jako rozdělenou na malou menšinu kapitalistů, v jejichž rukou je koncentrována veškerá ekonomická moc, a velkou většinu dělníků, na jejichž práci systém závisí. Podle četných sociologů však do tohoto obrazu současná společnost nezapadá. Většina lidí, alespoň v zemích jako Británie, je ze střední třídy a zastává práci bílých límečků ve službách, než aby se plahočila ve viktoriánských fabrikách.

Tato kritika je založena na totálním nepochopení Marxovy koncepce třídy. Podle něj není třída definována životním stylem či zaměstnáním lidí, a do určité míry ani jejich příjmem. Příslušnost individua k třídě závisí na jeho vztahu k prostředkům produkce. Těmi jsou výrobní zdroje - půda, budovy a stroje, bez nichž nemůže dojít k žádné ekonomické aktivitě.

Dělníci nemají přístup k výrobním zdrojům - s velmi důležitou výjimkou jejich pracovní síly, jejich schopnosti pracovat. Aby žili, musí prodávat tuto pracovní sílu kapitalistům, jejichž bohatství jim umožňuje ovládat produkční prostředky. Slabá vyjednávací pozice dělníků vzhledem k šéfům znamená, že prodávají svou pracovní sílu za nepříznivých podmínek. Pracují tvrdě ovládaní manažery a šéfy výměnou za mzdy, což umožňuje šéfům z jejich práce profitovat.

Třída je tedy pro Marxu sociálním vztahem. Být dělníkem znamená podle jeho definice, že můžeš pracovat v kanceláři, v supermarketu nebo v nemocnici spíše než v továrně. Můžeš vykonávat práci bílých límečků nebo můžeš poskytovat služby - třeba učit děti či roznášet hamburgery - spíše než vyrábět hmotné zboží. Podle této defi-

mechanismu, v oblasti vysokého školství spočívá v brzké zásadní privatizaci.

Je škoda, že Pavel Mertlík nedefinoval pojetí a obsah sociálního státu.

Sociální stát se musí změnit. V co?

Článek pokračuje ještě odstavcem nazvaným **Soumrak přímých daní a ekologizace**, ve kterém se zabývá příjmovou stránkou systému veřejných financí. Hlavní myšlenkou je *...přechod od přímých důchodových daní k daním nepřímým a popřípadě rovněž k daním majetkovým*. A dále *...ekologizací daňové soustavy ... zavedení zvláštních spotřebních daní z paliv a energií. ... zpoplatněním dopravních cest.* a odstavcem **Konec dějin není na obzoru**. Závěrem říká *Reformy a způsob rekonstrukce sociálního státu a jeho cílové „nastavení“ mohou být pravicovější či levicovější, více či méně přerozdělovací, více či méně etatistické.*

...Politické strany si však budou muset zvyknout na změněné hřiště a odprostit se od řady dogmat, která byla často po desetiletí spojována s jejich politikou. Na změnu ...si budou muset zvyknout i voliči. Politickému prostředí...nehrozí ani nuda...Žádná „ztráta politiky“, rozmělnění demokracie či smytí rozdílů a rozporů mezi politickou pravicí, středem a levicí či mezi konzervatismem, liberalismem a socialismem nejsou na obzoru.

V co se změní sociální stát, však P.Mertlík ve svém článku neřekl. Když jsem si přečetl název článku, domníval jsem se, že se seznámím s představou levicového politika - ekonoma, bývalého ministra. Co je nutné vykonat, aby se změnami sociálních systémů, se sociální stát ve změněném světě, nezměnil ve stát asociální. Což se může

stát. Nebylo to v plánu.

Je dobré se s těmito představami seznámit. Je třeba proti nim i ostřeji vystupovat, jinak jakýkoliv smířlivý postoj, povede ke ztrátě sociálních vymožeností. Bude to rychlé a těžko vratné.

Nemá ani tak smysl polemizovat s tím co říká autor, jako se zamyslet nad tím, kam v současnosti někteří politici a možná i jejich strany směřují. Jakým směrem redefinují životně důležité otázky, dotýkající se naprosté většiny lidí. Bude mít toto jejich úsilí dopad na neustálý sociální pokrok, širokých lidových vrstev? Je před námi doba, kdy i v ČR budou muset bojovat lidé účinnými politickými prostředky, o svůj sociální osud? A to i za situace, že ekonomika poroste? Úroveň sociálního státu, je zrcadlem růstu ekonomicko hospodářských výsledků využitých pro zvelebení místa, kde vznikly. Ne v globálních nadnárodních společnostech. To je další úkol EU, omezit jejich únik a využít je v Evropě, tam kde je to potřeba.

Ve třech hlavních otázkách, které P.Mertlík ve svém článku popsal, jsem nenalezl jedinou alternativu, která by naznačovala pokrokovou myšlenku změny, toho či onoho systému k lepšímu, k obecnému prospěchu pro všechny. Ať to byl penzijní systém, nebo zdravotní či školský, šlo v podstatě o uplatnění nosných myšlenek, „každý je odpovědný sám za sebe“, „každý bude mít jen na to, na co si vydělá“. Zbývá dodat jen reklamní návod: *Jak se nejlépe stát bohatým?*

Ale to nōení sociální pokrok, to je cesta návratu k třídnímu antagonismu!

Ano, hřiště se zřejmě mění, možná v ring?

V Praze 8. února 2004

(Autor je levicový pedagog a člen PV SDS)

zatím naplnit třídy na maximální počty žáků, snížením požadavků prospěchu v přijímacím řízení. To také umožňuje existenci soukromého středního školství, které stát z části příspěvkově dotuje. Horší situace je v odborném školství, které se velmi pomalu vzpamatovává z rozpadu velkých učňovských závodů, zaniklých většinou s rozpadem velkých průmyslových podniků. Současný „sponzorský“ systém je vybudován na ekonomicky únosném odborném školství. I zde může s úbytkem žáků dojít k těžkým destrukcím.

A nyní k vysokému školství. Je těžké rozumět tvrzení, *...ke kvalitě kyženého „vzácného statku“...na trhu práce konkurenceschopného vzdělání - je vysoce soutěžní trh.* Když v celé této části není nikde polemika s tím, že současné poskytované vzdělání je chabé. *Český školský systém dosud nevzal ovšem tuto novou skutečnost v potaz.* Ovšem výsledkem toho, že to nevzal v potaz je *...jsme denně svědky paradoxního až absurdního jevu: mladý člověk se stane matematikem, technikem, právníkem nebo ekonomem....* dostudoval, nejde o úroveň vzdělání jako takovou. Jde o předehru k hlavní myšlence celého problému: *...a začne brzy po dokončení vysoké školy vydělávat násobky průměrného příjmu. Studium mu zaplatil sociální stát („vystudoval za dělnické peníze“), a teď vydělává statisíce a miliony, přirozeně především do vlastní kapsy.* Položil jsem si několikrát otázku, jestli svá slova Mertlík bere vážně. Především za „dělnické peníze“ nevystudovala ani jeho generace vysokoškoláků, (nar.1961). Studoval již v jiných dobách komunistické rétoriky. Nebo *...ze vzdělání se ve velké a často rozhodující míře stal soukromý statek,* vzdělání bylo vždy soukromým statkem, pouze tolik nevynášelo. Společenskou hodnotu mělo vždy vysokou. Podle mého názoru, ale ani neobstojí tvrzení o vydělaných statisících a milionech. Tato tvrzení vznikají u úzké vrstvy lidí, kteří jsou deformováni podle toho, v jakých kruzích se pohybují. Není to obecně platné tvrzení. Výše uvedená statistika mezd naznačuje, jak úzkou skupinou jsou ze vzdělání zbohatlí lidé. Stačí si dnes pohovořit o výši platu mladých zaměstnanců, vysokoškoláků, jak se jim líbí plat podle nové šestnácti třídní platové soustavy. Včetně lékařů, kterým podstatnou část platu tvoří příplatek za služby. Za bernou

minci nelze považovat stav v resortu financí. Na jedné straně autor říká *...Získat dobré vzdělání! To je nejspolehlivější cesta k vysokým příjmům a měla by být dostupná všem, bez ohledu na případné výchozí hendicapy...každý má právo, ale ...Proto by studenti měli za vzdělání platit - a to jeho tržní cenu, která se na konkurenčním trhu vzdělání bude odvozovat...od výnosu...který...přináší svým majitelům, ...od nákladů univerzit....* Protože na vzdělání zbohatnou (?), budou za něj platit. Oni již platí, rodinné rozpočty to s obtížemi vydrží. Je opravdu nutné přebírat „anglosaský“ systém? Tento stav je na hraně sociálního státu. Mertlík nezastírá, že vzdělání lidé přinášejí státu značné ekonomické hodnoty. Není spíše pravdou, že si tím své „zdarma“ získané vzdělání následně zaplatí?

Dále *...Pro úspěch nebo alespoň „přežití“ národa na globálním trhu je národní vzdělanost, klíčovým a vlastně jediným podstatným prvkem...* Národní vzdělanost nestojí a padá se 14 % vysokoškolsky vzdělaných lidí. Představa elity národa, stojící na komerčním principu získání vzdělání, jako rozhodující pro přežití na globálním trhu, je těžko objasnitelná. Současné vysoké školství připravuje vzdělance tak, že národ na globálním trhu nepřežije? Spíše je možný proces odlévání „mozků“ tam, kde se více platí a kde je vyšší uplatnění. Ale to je jeden z úkolů EU, zpomalit odliv „mozků“, zejména do USA.

... Na rozdíl od současnosti kdy základním pilířem sociálního státu je penzijní systém, ve velmi blízké budoucnosti se jim musí stát redefinovaný školský a vzdělávací systém.

Podle mého názoru je základním pilířem sociálního státu, co nejvíce spravedlivý sociální systém. Penzijní je jen jeho součástí. Redefinace školského a vzdělávacího systému, jak naznačil Mertlík, především má směřovat k oddělení jeho lukrativních částí pro byznys. Tato myšlenka je zakotvena výše i v „redefinaci“ penzijního i zdravotního pojištění. To jsou podstatné rezervy kapitálu pro realizaci zisku. Většinou ale jde o výklad pravicových ekonomů.

Školský systém...těžiště modernizovaného sociálního státu...se stane polem veřejného zájmu, místem, kde bude veřejný sektor moci spoludefinovat národní osud....řešení nalezení efektivního

nice je pak velká většina pracovní síly v zemích jako Británie dělnická - a skutečně průzkumy veřejného mínění k nelibosti sociologů ukazují, že se většina za dělnickou třídu neustále považuje.

Mýtus druhý: Železný zákon mzdový

Marxovi se dále vytýká přesvědčení, že bude dělnická třída během vývoje kapitalismu neustále ochuzována. To se někdy nazývá jeho předpověď „narůstajícího zbídačování“ mas. Protože však reálné mzdy v pokročilých kapitalistických zemích během posledních zhruba sto let podstatně stoupaly, bylo tím spolehlivě dokázáno, že se Marx mylil.

To je úžasné překroucení Marxova myšlení. „Železný zákon mzdový“, podle kterého nemohou reálné mzdy stoupat nad pouhé minimum fyzické existence, byl jedním z hlavních dogmat prokapitalistické ekonomie v průběhu 19. století. Byl založen na teorii populace Tomáše Malthuse, podle níž má populace tendenci růst mnohem rychleji než produkce potravin. Podle této teorie bude každý růst mezd nad životní minimum stimuloval populační růst, tudíž způsobovat masové zbídačování.

Marx, dalek tomu, aby tuto teorii přijal, naopak proti ní důrazně vyrazil do boje a snažil se přesvědčit socialisty, aby ji neakceptovali. Ve stati „Mzda, cena a zisk“ napadl argument pokračovatele utopistického socialismu Roberta Owena, že „železný zákon mzdový“ znamená, že odbory nemohou nikdy zlepšit podmínky dělníků. Marx uvažoval, že rozdělení produktu mezi práci a kapitál závisí na rovnováze moci mezi dvěma stranami, a tudíž na třídním boji.

Pravdou je, že Marx rozlišoval mezi absolutním a relativním zbídačením. Reálné mzdy stoupají, ale podíl produktu práce, který si berou dělníci, může současně klesat ve srovnání s podíly šéfů ve formě zisků. Je-li práce dělníků produktivnější, jejich životní standard může růst, ale stále budou více vykořisťováni, protože šéfové z nich dostanou větší zisk.

Marx také tvrdil, že existují určité hranice reforem, kterých mohou odbory dosáhnout. Ovládnutí výroby šéfy znamená, že mohou oslabit vyjednávací sílu dělníků propouštěním. To se právě děje v průběhu recesí. Vyšší nezaměstnanost nutí pracující dělníky, aby v práci přijali

zrychlování, nižší mzdy a horší pracovní podmínky. Během posledních 25 let ekonomické krize významně poklesly reálné mzdy v USA, nejbohatší zemi na světě. To sotva potvrzuje, že se Marx mylil.

Mýtus třetí: Nevyhnutelný kolaps ekonomiky

Kritici se ptají, zda Marx netvrdil, že se kapitalismu nevyhnutelně zhroutí v důsledku svých ekonomických rozporů? A protože k žádnému zhroutení kapitalismu nedošlo, neprokázalo se znovu, že se Marx mylil?

Marx opravdu ve své velké práci Kapitálu rozvíjí teorii ekonomické krize. Dlouho před ekonomem Maynardem Keynesem skoncoval s myšlenkou - stále ústřední v hlavním proudu ekonomie a hlásaná dnes Gordonem Brownem - že správně organizovaná tržní ekonomika musí dosáhnout rovnováhy, v níž jsou plně využity všechny její zdroje. Marx dále ukazuje, že existují hlubinné síly, které ženou kapitalismus do krizí.

Nejdůležitější z nich je tendence míry zisku ke klesání. Míra zisku - výnos kapitalistů z investice - je hlavní mírou úspěchu kapitalistické ekonomiky. Šéfové jsou vnitřně rozdělenou třídou - navzájem si konkurují, každý hledá větší podíl na zisku, který vymačkali z dělníků.

Jednotliví kapitalisté investují do zdokonalování výrobních metod, aby získali větší podíl na trhu. Jejich rivalové však musí dělat totéž, aby přežili. V důsledku toho rostou investice - zejména do strojního vybavení - rychleji než výdaje na pracovní sílu. Práce těchto dělníků je však zdrojem zisků. Objem zisků roste tudíž pomaleji než objem investic, a míra zisku tak klesá. Když všeobecná míra zisku klesne pod určitý bod, ustane nové investování a ekonomika jde do krize.

Existuje však pouhá tendence k poklesu míry zisku. Marx jmenuje „protichůdné vlivy“, které tlačí míru zisku zpátky do výše. Skutečně říká, že „stejně vlivy, které způsobují tendenci k poklesu obecné míry zisku, také vyvolávají protiúčinky, které brzdí, retardují a částečně paralyzují tento pokles.“ Z nich nejdůležitější jsou krize samotné.

Během ekonomických krizí firmy kolabují a jejich aktiva se levně rozprodávají. To snižuje celkové množství kapitálu v ekonomice. V tu sa-

mou dobu jsou, jak jsme již viděli, dělníci nuceni přijmout vyšší vykořisťování pod bičem nezaměstnanosti. Tyto síly pomáhají znovu obnovit míru zisku na úrovni, kde se obnoví investice a tedy růst.

Tudíž, jak to podal Marx, „permanentní krize neexistují“. Kolísání míry zisku vede kapitalismus cyklem vzestupu a poklesu, který Marx analyzoval jako jeden z prvních. Sestupná fáze „hospodářského cyklu“ působí dělníkům velké strádání. Když je systém v krizi, tak je třídní boj ostřejší a intenzivnější. Z této polarizace může vzejít pracující třída, která je politicky rozhodnuta svrhnout kapitalismus. To ale neznamená, že kapitalismus musí ekonomicky zkolabovat.

Mýtus čtvrtý: Ekonomický determinismus

Toto pokroucení Marxovy ekonomické teorie je částí širší chybné interpretace jeho myšlení. Příliš často je Marx líčen jako ekonomický determinista, který věří, že historická změna je nevyhnutelným výsledkem rozvoje výrobních sil. Obzvláště je obviňován z víry, že sám socialismus je nevyhnutelný.

V marxistické tradici určitě existuje snaha - zvláště během debaty mezi socialistickými stranami, které se připojily k Druhé internacionále, vzniklé po Marxově smrti - podle níž se dějiny skutečně vyvíjejí podle nevyhnutelných ekonomických zákonů. Ale přes Marxovy příležitostné formulace, které toto stanovisko podporují, je hlavní tah jeho myšlení jiný.

„Lidé si tvoří svou vlastní historii, ale netvoří ji přesně tak, jak si přejí;“ zní slavný Marxův výrok, „netvoří ji za okolností, které si sami zvolili, ale za okolností, se kterými se přímo střetli, které jsou dány a předávány z minulosti.“ To připomíná, že lidské bytosti jsou ve skutečnosti omezeny svými materiálními podmínkami, ale že jim tato omezení nebrání v rozhodování a iniciativě.

V Komunistickém manifestu Marx znovu říká, že každá velká krize třídní společnosti skončila „buď revoluční přestavbou společnosti ve velkém, nebo společnou záhubou bojujících tříd.“ Jinými slovy, krize představuje spíše alternativy, než že by předurčovala výsledky. To, jak dělníci reagují na větší ekonomický propad, závisí nejen na jejich materiální situaci, ale také na síle jejich kolektivních organizací, na různých ideologiích,

kteří je ovlivňují, a politických stranách, které si konkurují, aby je mohly vést.

Marx rozlišuje mezi ekonomickou základnou společnosti a její politickou, právní a ideologickou nadstavbou. Tu první popisuje jako „reálný základ“ společenského života. Neznamená to však, jak prohlašují jeho kritici, že považuje nadstavbu za irelevantní. Naopak, v dobách krize nabývá to, co se odehrává v nadstavbě - kde, jak říká, „si lidé začínají uvědomovat tento konflikt a vybojovávají ho“ - rozhodujícího významu určujícího výsledek.

Mýtus pátý: Státní socialismus

No a nakonec nám říkají, že Marxova vize socialismu je totalitární, v níž získává stát kontrolu nad ekonomikou a reguluje život každého občana do nejmenšího detailu. Kolaps stalinistických společností koncem osmdesátých let byl proto přímým důsledkem chyb Marxovy vlastní koncepce budoucnosti.

I zde dochází k úplnému zkomolení Marxových skutečných názorů. Marx považoval myšlenku státního socialismu za *contradictio in adiecto*. Napsal, že „svoboda spočívá v přeměně státu z orgánu nadřazeného společnosti v orgán společnosti zcela podřízený.“

Ve své práci o Francii nadával na růst centralizovaného byrokratického státu parazitujícího na společnosti v zájmu kapitálu. Víval Pařížskou komunu v roce 1871 přesně jako „revoluci proti samotnému státu“. Chválil pařížské dělníky za likvidaci státního byrokratického aparátu a za jeho nahrazení veřejnými institucemi pod přímou demokratickou kontrolou.

Marx tvrdil, že socialismus nemůže být lidem vnucen nějakou osvícenou elitou. Je to „sebeemancipace pracující třídy“ - proces, v němž se obyčejní lidé sami osvobodili demokratickým organizováním, aby vyrvali moc menšině kapitalistických vykořisťovatelů. Stalinistické společnosti s obrovskou koncentrací moci na nejvyšších místech byly tudíž protikladem k Marxově pojetí socialismu.

Z toho důvodu nevyvrátil kolaps těchto společností Marxovo myšlení. Jak se stávají nerovnosti a iracionality, typické pro liberální kapitalistické společnosti, dominující současnému světu, čím dál tím více zřetelnými, je čas vrátit se k Marxovi

ků. Negramotnost ve věkové skupině 15-24let je v ČR nulová (zatím), v Itálii, Portugalsku, Polsku, Maďarsku vykazují 0,2%. Ve věkové skupině nad 15 let je v ČR a SR nulová, v Maďarsku 0,7%, Itálii 1,6%, Řecko 3,2% a Portugalsko 7,8%. První cizí jazyk se v ČR povinně vyučuje od 9 let, v Německu od 10, v Rakousku od 8, ve Francii a Anglii od 11 let. V naprosté většině jako první je angličtina. Počet dětí zapsaných do 1. ročníků ZŠ meziročně klesá asi o 0,2%, to představuje celostátně úbytek asi 100 prvních tříd. Meziročně se v ČR snižuje počet ZŠ asi o 30, včetně malotřídních.

V roce 2002 odmaturovalo na gymnáziích, středních odborných školách a středních odborných učelištích asi 72000 maturantů. V přepočtu k vycházejícím žákům 9. tříd ZŠ je to asi 67%. Ve stejném roce z těchto absolventů bylo asi 58 000 zapsáno do I. roč. vysokých škol. To představuje asi 80,5% přijatých maturantů. V přepočtu vysokoškolských studentů na 1000 obyvatel dosahuje ČR asi 20,7 počtu studentů. Německo 30 a Rakousko 31,5, Portugalsko asi 28 studentů. V oblasti vědy a techniky je srovnání celkového počtu absolventů na 1000 obyvatel následující: USA 9,6; Japonsko 12,7; Německo 8; Rakousko 7,2; Portugalsko 6,3; ČR 5,6; SR 7,4; Polsko 7,4; Maďarsko 3,7; přístupující země 6,3 studentů.

Jak je to s hrubými průměrnými mzdami v roce 2002:

Podíl zaměstnanců se vzděláním s maturitou v platovém rozmezí 8 000 - 20 000 je 22%.

V rozmezí 20 000 - 30000 je 12%. Nad 30 000 je to z celkového počtu zaměstnanců 2,17%.

Podíl zaměstnanců s vyšším odborným, bakalářským a vysokoškolským vzděláním v platovém rozmezí 8 000 - 20 000 je 4%, v rozmezí 20 000 - 30 000 je 5,74%.

Nad 30 000 je to z celkového počtu všech zaměstnanců 4,27%.

Z celkového počtu přibližně 4 000 000 zaměstnanců je asi 31% s maturitou a asi 14% s vyšším až vysokoškolským vzděláním. Údaje o podnikatelské sféře, tvořící asi 11% ze zaměstnaných osob, v souvislosti vlivu vzdělání na výši zisku nejsou k dispozici.

Statistické údaje mají rámcově obecnou hodnotu. Stačí ale k tomu aby bylo možné si udělat

alespoň základní představu o stavu příslušného resortu. Opět jen laickým pohledem lze konstatovat, že to se vzdělávacím systémem v ČR není až tak zlé. Není nutné propadat malomyslnosti a myslet si, že soukromý vzdělávací sektor je zárukou úrovně a kvality školství. Nepolemizují o tom, že změny k lepšímu nejsou potřebné a třeba i nutné.

P. Mertlík se v této části především zabývá terciální částí vzdělávacího systému - vysokým školstvím. Člověk se stává se vzdělaností obecně bohatým, i když nemusí být bohatý. Jeho tvrzení, ... *Jak se nejlépe stát bohatým? Získat dobré vzdělání!*... je spíše reklamní slogan, než reálná pravda.

Než se tím budu zabývat, uvedu několik připomínek i k nižšímu vzdělávacímu systému, tak jak se jeví ve statistice. Základní vzdělání - základní škola, v posledních čtrnácti letech zachovává rámec, který se v Čechách budoval už od dob Marie Terezie a podstatně se rozvíjel do r. 1989. Ve srovnání s vyspělým světem stále, i po určitém zdeformování, obstojí. Stát svým školským zákonem, legislativně zabezpečuje zákonou školní docházku a rovný přístup ke kvalitnímu základnímu vzdělání. Obsahové problémy inovace poznatků, v souladu s požadavky moderní doby jsou řešitelné. Narůstají výchovné problémy, související s civilizačními chorobami a společensko sociální úrovní rodiny. Nejzávažnější ale je postupující úbytek dětí přicházejících do prvních ročníků. Dále nedostatek mladých, dobře připravených učitelů, související nejen s platovými podmínkami. Pokud se tento stav nezastaví, bude to mít v mnoha obcích ekonomické a sociální důsledky. Přetahování dětí mezi školami, jejich „lovení“ na udičku tzv. kvalitativních vylepšení práce soupeřících škol, je parodií „volné soutěže“. To je důsledek ekonomiky přerozdělování příspěvků na provoz škol, podle počtu žáků. Pokud nepřijme stát účinná opatření ke zlepšení porodnosti, zejména zlepšením sociálního postavení mladých rodin, budou se školy v dohledné době zavírat. A nejen to.

Relativně dobrá je prozatím situace ve středním školství s maturitou. I zde se bude stále více projevovat úbytek studentů. V současnosti je s výhodou využíván fakt, že střední školy mohou

Vzdělání a trh

Zkráceně podstatné:

*Jak se nejlépe stát bohatým? Získat dobré vzdělání! To je nejspolehlivější cesta k vysokým příjmům a měla by být dostupná všem, bez ohledu na případné výchozí hendicapy, např. špatnou sociální situaci vlastních rodičů. ... osvědčené recepty z ekonomických učebnic...nejlepší cestou...ke kvalitě kýženého „vzácného statku“...na trhu práce konkurenceschopného vzdělání - je vysoce soutěžní trh. ...vzdělání- samo o sobě bohatství často nevytváří ...dává naději v rámci procesu rozdělování bohatství. Sociologové říkají ... je dobrým zdrojem pozitivní vertikální sociální mobility...Český školský systém dosud nevzal ovšem tuto novou skutečnost v potaz. Omezme se na případ vysokého školství...jsme denně svědky paradoxního až absurdního jevu: mladý člověk se stane matematikem, technikem, právníkem nebo ekonomem a začne brzy po dokončení vysoké školy vydělávat násobky průměrného příjmu. **Studium mu zaplatil sociální stát („vystudoval za dělnické peníze“), a teď vydělává statisíce a miliony, přirozeně především do vlastní kapsy.** ...ze vzdělání se ve velké a často rozhodující míře stal soukromý statek. Přesněji řečeno ...vzdělání obsahuje prvky statku soukromého i veřejného. Soukromým statkem ...pokud je zdrojem důchodu svého majitele. Veřejným statkem ... pokud zejména pomáhá vytvářet a zvyšovat zaměstnanost - vedle řady mimoekonomických pozitivních externalit ...např. obecná kultivovanost národa. ...novým jevem je,... že významně vzrostl soukromý prvek v charakteru statku označovaného jako „vzdělání. Poměr mezi soukromým a veřejným prvkem se změnil ve prospěch soukromého. Proto by studenti měli za vzdělání platit - a to jeho tržní cenu, která se na konkurenčním trhu vzdělání bude odvozovat...od výnosu...který...přináší svým majitelům, ...od nákladů univerzit....*

*A jaká by měla být role státu,...? **Garantovat kvalitu a absolutní dostupnost základního a středního vzdělání...** v zásadě plně veřejně financované (...nevylučuje koexistenci soukromých ...s veřejněprávními).*

Co se týče vysokého školství... intervenovat pouze tam, kde má společensky definované zvláštní zájmy...které jsou společensky potřebné

a užitečné...ale obtížně nebo vůbec nekomercializovatelné (např. česká a světová historie, filosofie, ale také řada přírodovědných oborů). Posociální podporu studentů...studium je drahé...je třeba systémů stipendií, záruk na úvěry a půjčky a dalších nástrojů...umožňují...překlenout...časový nesoulad mezi výdaji...a realizací výnosů z dosaženého vzdělání...intervenovat by stát měl především tržně konformním způsobem - koupit si služby poskytování vzdělání...kde se nedostává soukromé poptávky...soukromou poptávku nahradit- “kofinancováním“-podpořit a doplnit.

*Pro úspěch nebo alespoň „přežití“ národa na globálním trhu je národní vzdělanost, klíčovým a vlastně jediným podstatným prvkem. Na rozdíl od současnosti kdy **základním pilířem sociálního státu je penzijní systém**, ve velmi blízké budoucnosti se jím musí stát redefinovaný školský a vzdělávací systém.*

*Školský systém...těžiště modernizovaného sociálního státu...se stane polem veřejného zájmu, místem, kde bude veřejný sektor moci spoludefinovat národní osud. ...řešení nalezení efektivního mechanismu, **v oblasti vysokého školství spočívá v brzké zásadní privatizaci.** ...v nahrazení dnes převažující veřejné poptávky po vysokoškolském vzdělání (a jeho bezplatném přidělování státem vyvoleným jedincům, jimž veřejnost studium financuje) soukromou poptávkou a soukromým financováním. S tím není nijak v rozporu...nutné, rychlé zvýšení veřejných výdajů na vzdělávání...jsou...nedostatečné a v mezinárodním porovnání pokulhávají.*

Abychom se lépe v této oblasti orientovali, o pět trochu dostupných statistických údajů:

Podíl veřejných výdajů na vzdělání na HDP v ČR byl v r. 2000 asi 4,4%, v Německu 4,5% v Rakousku 5,8%, Portugalsko 5,74%, USA 4,8%, Japonsko 3,6%. Asi 95% žáků a studentů základních a středních škol ČR studuje na státních školách. V Německu 95%. V Rakousku 93%, v Holandsku 24%.

V r. 2001 byl v ČR na základních školách průměrný počet 22 žáků na jednu třídu, v Německu 20 žáků a v Rakousku 19 žáků. Průměrný počet žáků na jednoho učitele na ZŠ je v ČR asi 16 žáků, v Německu asi 15 žáků v Rakousku 13,5 žá-

- ne k Marxovi zde odmítnutých mýtů, ale ke skutečnému Marxovi, s jeho pronikavou kritikou existujícího systému a s jeho vizí alternativy: lidského osvobození.

Převzato z Socialist Review, No. 227, únor 1999. Z anglického originálu Marx: Hit and Myth přeložil Milan Neubert, 6. 12. 2003

DOPIS E. BERNSTEINOVÍ

12. března 1881

... Nazývat „socialismem“ všelijaké vměšování státu do svobodné konkurence: ochranná cla, živnostenský řád, tabákový monopol, zestátnění jednotlivých odvětví průmyslu, pruskou státní banku a královskou porcelánku, to je ryze zištná, manchestersko-buržoasní falsifikace. Musíme to kritizovat, a nikoli přijímat jako víru. Budeme-li to slepě přijímat a vybudujeme-li na tom theoretický systém, zhroutlí se zároveň se svými předpoklady. Zhroutlí se, jakmile se prostě ukáže, že tento domnělý socialismus je na jedné straně feudální reakcí a na druhé straně záminkou k ždímání peněz, a jeho nepřímým cílem je pak učinit co možno nejvíc proletářů závislými na státu úředníků a pensistů a zorganizovat vedle disciplinované vojenské a úřednické armády ještě stejnou armádu dělnickou. Nucené volby pod dozorem vrchnosti, jmenované státem místo továrních dozorců, to by byl pěkný socialismus! Ale k tomu nevyhnutelně dospěješ, uvěříš-li buržoasii v tom, čemu sama nevěří, nýbrž kde pouze předstírá, že věří: že stát je socialismus! ...

Bedřich Engels

SOCIÁLNÍ STÁT V PŘEDSTAVĚ PAVLA MERTLÍKA

Vít Stanislav

V šestém čísle časopisu LISTY, rok 2003, mne zaujal článek Pavla Mertlíka: **Nuda nehrozí levici ani pravici** - *Sociální stát, změněný svět a smysl reform.*

Myšlenky tohoto ekonoma, bývalého sociálně demokratického ministra financí, které vtělil do nadepsaného článku, mne donutily hledat argumenty, které by je potvrdzovaly, nebo vyvracely. Proto jsem soustředil dostupné statistické informace a konfrontoval je s názory autora.

V preambuli článku autor vychází z toho, že v průběhu 19. a 20. století postupně vznikla na evropském kontinentě sociální stát, jehož utváření formovaly vlivy sociálně demokratické, socialistické, křesťanskodemokratické a křesťansko sociální, „bismarkovsky“ etatické, keynesovské a odborářsko - korporativistické, v „Česku“ masarykovská humanitní demokracie. Zřejmě pod odborářsko - korporativistickým vlivem se skrývá celé období reálného socialismu. Nedovedu si představit, že by autor toto období, které z hlediska sociálního státu zanechalo v dnes žijících současných opravdu hluboké kořeny, vymazal z historie. Jsou zde dále vytyčeny všeobecně etablované zásadní konstrukční prvky sociálního státu. Těmi jsou všeobecný veřejný penzijní systém, systém veřejného zdravotnictví, systém veřejného školství a systém sociální podpory a péče. První tři jsou ve všech zemích starého kontinentu v krizi.

Veřejný penzijní systém je odsouzen k zániku a systém veřejné zdravotní péče k hlubokým reformám. Systém veřejného školství, pokud bude zachován v dnešní podobě, je pro společnost nevhodný a do značné míry asociální. Tato tvrzení

Mertlík považuje za jednu stranu „mince“ sociálního státu, druhou stranou je fiskální systém (erár), který také musí projít zásadními změnami.

Příčinou krizí výše uvedených systémů jsou změny světa ve kterém žijeme.

Je nepochybné, že „bohatý sever“, ale i „chudý jih“ (i v evropském měřítku), dnes žijí jinak než na počátku devatenáctého století. Avšak to, jak jsme se horko těžko před čtyřmi lety přehoupli, ze století válek a hospodářských krizí, do nového století neznámená, že sociální potřeby lidí „starého“, ale podle Mertlíka i startujícího „nového“ světa, se tak radikálně odlišují. Je možné tvrdit, že současný evropský sociální stát přežívá, práchniví a je odsouzen k zániku? Nebo k takovým reformám, že se to od zániku nebude lišit. V co a v čem by se měl změnit? V kvalitě poskytovaných služeb, spravedlivě poskytovaných všem lidem, kteří se na tvorbě společných prostředků podílejí? Nebo jen změnit ekonomicko politickou nemohoucnost, jak prosadit výhodnější poměr mezi státním či soukromým kapitálem a veřejným vydáním?

Jak to vidí P. Mertlík: Čím se liší doba, již prožíváme a také očekávaná budoucnost...

Změněný svět

- demografický vývoj vyznačující se přirozeným ubýváním populace (dramaticky řečeno „Evropa vymírá“),

- „vědeckotechnická revoluce“ a v jejím rámci mimo jiné zásadní pokroky medicíny nová role vzdělání jako zdroje bohatství a rozdělování důchodu,

- celkové bohatství společnosti, nemající v historii období a týkající se všech

rozvoji zdravotnictví jako takového. Tam máme vzhledem k EU dost co dohánět. Veřejné zdravotní výdaje na jednoho obyvatele jsou ve srovnání s Německem poloviční. Oproti penzijnímu systému nejsou ale platby občanů do zdravotního pojištění, součástí rozpočtu státu. Nebo-li na zabezpečení „zdraví lidu“ se podílí stát přímými výdaji, spolu se zdravotními pojišťovnami. Prostřednictvím těchto finančních ústavů, se občan podílí na přímých nákladech zabezpečení svého zdravotního stavu. Občan si tyto instituce platí, tvoří podstatnou část jejich zisku, nejsou tedy z „Boží milosti“. Po čtrnácti letech ranného kapitalismu v Čechách málokoho napadá, že by zdravotní služba nebyla obchodovatelná. Statisticky není dostupný údaj o počtech klientů, v soukromých zdravotních službách všeho druhu. Platby v hotovosti jsou dnes dost běžným jevem. (U zubaře atd.)

Podle mého názoru má ...tendenci růst „nade všechny meze“ právě sektor zdravotního pojišťovnictví. A ten růst nezvládá právě pro to, že zdravotní služby jsou zbožím jako každé jiné. Je to bitva o zisk, všemi způsoby. Nekontrolovaný systém veřejných rozpočtů dotujících v minulosti přechod od socialistického k soukromému zdravotnictví. Špatně nastavená a hlavně obcházená legislativa. Prakticky ničím dlouhodobě neregulovaný systém v oblasti materiálně technického zabezpečení zdravotnických služeb, samozřejmě kopírujících pokrok ve vybavení, v metodách, v léčích atd. To jsou podle mne hlavní příčiny současného stavu. V ne neposlední řadě spolupůsobí i klasicky tržně kapitalistické neduhy mezi pojišťovnami, velkovýrobci zdravotnických potřeb a léků, medicínským managementem a i lékaři, lékárníky a dalším personálem, podílejícím se na zdravotních službách.

Zarážející je tvrzení ...Občan-spotřebitel služeb za ně zaplatí lékařům či nemocnicím tržní cenu - vybere si... podle ceny a kvality...**Všeobecné zvýšení bohatství ve společnosti nemající v minulosti období k takovému obratu usnadňuje cestu.** Návrat k systému, jehož karikaturou je film s Vlastou Burianem - U pokladny stál. Proč si zrovna s návrhem přímé platby za zdravotní služby, P. Mertlík vybavil fatu morgánu o bohatství společnosti nemajícím období, zrovna v případě

přímé platby. Oproti tomu v části o pensijním pojištění to vypadalo, že placením důchodců stát země na úbytě? Opravdu si myslí, že bohatství společnosti je na takové úrovni, že si občan může ze svých prostředků hradit zdravotní služby? Pochybuji. Ale nejzajímavější je, že poprvé se zde projevil princip solidarity. Avšak !

K tomu by měl sloužit systém veřejného zdravotního pojištění. ... měl by být definován na výrazně solidárním principu solidarity principu zdravých s nemocnými a bohatých s chudými. Neboť ve zdraví a v nemoci jsme si rovni.

Sociálnědemokratický exministr zakládá princip solidarity teprve v souvislosti s tím, že nemocní bohatí by mohli také vysokými náklady na léčení případně zchudnout. To by bylo asociální. V systému který Mertlík nabízí, ale bohatí nebudou stát u pokladny. Za ně to vyřídí jejich právní zástupce. Mají všichni rovnou šanci?

Reforma zdravotnictví by měla být především lidská (neboli sociální). Občan může více, ale rozumně přispívat na prevenci chorob, z části na úhradu svých zdravotních potřeb bude motivačně zainteresován, nebo se bude podílet částečně na režii své spotřeby, při pobytu v nemocnici. Mělo by to být tak, aby mu byly poskytnuty potřebné kvalitní služby, směřující ke zlepšení jeho zdravotního stavu. „K návratu do života“. V jeho ekonomických možnostech. Standardy musí v tomto případě být nastaveny na obecně vysokou kvalitu. V takovém případě bude většině ostatních občanů jedno, že „bohatí“ budou mít ještě lepší péči než oni. Nic nebrání vzniku soukromých klinik, ale nesmí to být na úkor dostupnosti kvalitní péče všem. To opět úzce souvisí s růstem ekonomiky státu a spravedlivým rozdělováním vytvořených prostředků. Je třeba zavést pořádek do plateb zdravotního pojištění a racionalizovat a seriozně optimalizovat spotřebu služeb. Pokud by měl být respektován „Mertlíkův“ solidární systém, měli by do něj „bohatí“ přispívat podle výše platu(zisku) stejně jako „chudí“. Volání po spravedlnosti má obecnou platnost. Tomu však nic nenasvědčuje: *Stát opět definuje standardy co bude z veřejného zdravotního pojištění hrazeno...oproti současné praxi rozsahově významně omezeno.*

Sociální stát se musí změnit? V co?

lečensky a eticky žádoucí řešení.

Je jim uznání faktu, že zdravotní služby jsou zbožím jako každé jiné. Poskytování zdravotní péče je komoditou obchodovanou u nás zatím na deformovaném, distorzním trhu. Distorzi lze odstranit ...jako na každém trhu - uznáním tržní povahy zdravotnictví, cenovou deregulací a soutěžním charakterem trhu zdravotnických služeb.

Tradiční námitka, zdraví není zboží, není na prodej neobstojí: zdraví ne.. zdravotnické služby ano. Neobstojí ani námitka:...obchodovat se zdravotnickými službami je neetické,... jsou základní životní potřebou.. Jsou ... stejně jako potraviny nebo voda ... nikdo nechce aby byly na příděl...u pekaře nebo v řeznictví samozřejmě všichni platíme. ... i ti, kteří jsou chudí tak ...že nedostatek jejich vlastních prostředků jim nahrazuje sociální stát v systému veřejné sociální podpory.

Tak by to mělo být i ve zdravotnictví. Občanspotřebitel služeb za ně zaplatí lékaři či nemocnici tržní cenu - vybere si... podle ceny a kvality...Všeobecné zvýšení bohatství ve společnosti nemající v minulosti obdoby k takovému obratu usnadňuje cestu. Těm nad jejichž kapsy by takové výdaje byly ... ekonomicky nesoběstačným občanům , podá pomocnou ruku stát, který samozřejmě nesmí nechat nikoho na holičkách. Musí ovšem vypracovat standardy ... na něž bude přispívat v rozšířeném systému sociální podpory.

Co se stávajícím všeobecným zdravotním pojištěním?... bude mít významnou úlohu vždy - ani bohatí občané nebudou moci v budoucnu ze své kapsy hradit některé velmi nákladné lékařské zákroky. K tomu by měl sloužit systém veřejného zdravotního pojištění. ... měl by být definován na výrazně solidárním principu solidarity principu zdravých s nemocnými a bohatých s chudými. Neboť ve zdraví a v nemoci jsme si rovni.Stát opět definuje standardy co bude z veřejného zdravotního pojištění hrazeno...oproti současné praxi rozsahově významně omezeno.

Co k tomu dodat. Nejdříve stručně ze statistik Podíl výdajů na zdravotnictví na HDP se od r. 1095 do 2000 pohyboval na úrovni 7%, v Německu 11%, v Rakousku 8%. Vládní výdaje (rozpočet)jsou v přepočtu USD /obyvatele , 1031 USD v ČR, 2754 USD v Německu a 2171 USD

v Rakousku. Od r. 1997 do r. 2003 se denní pracovní neschopnost z důvodu nemoci pohybuje v ČR okolo 291000 pracovníků, tj. asi 6%. Srovnatelná délka života pro r. 2000 byla v ČR u mužů 71,7, u žen 78,4, v Německu u mužů 72, u žen 80,7, v Portugalsku u mužů 72,6, u žen 79,6 r. Ve skupině nad 65 let se střední délka života za deset let zvýšila v ČR asi o 2%. V EU v průměru asi o 1%.Na počtu zemřelých se v r. 2000 v ČR podílela rakovina 26%, v Německu 24%, v Rakousku 24%, ischemické choroby v ČR 53%, v Německu 48%, v Rakousku 54%. Onemocnění TBC v r. 2001 v přepočtu na 100000ob. bylo v ČR 12,7 nemocných, v Německu 8,5, v Rakousku 12,7, v Portugalsku 41 nemocných. Počet případů onemocnění syfilis se v ČR za posledních deset let zvýšil osmkrát. Průměrná délka pobytu v nemocnici se za posledních deset let v EU snižovala, v Německu ze 17 na 12, v Rakousku ze 13 na 8, v ČR ze 12 na 8 dní. Počet lékařů a sester byl na 100000 obyvatel srovnatelný s EU. (ČR 342 lékařů, Německo 363, rakousko 325 lékařů.)

Z tohoto informativního přehledu lze učinit opatrný závěr. Současné zdravotnictví ČR je stále ještě na dobré evropské úrovni.

Ve statistických zdrojích není dostupný údaj, který by potvrdzoval, že zvýšení průměrné délky života má již v současnosti podstatný vliv na růst veřejných zdravotních výdajů jako celku. Návrat zvýšeného počtu některých chorob má ovšem také vliv na zdravotní výdaje. Nelze proto využívat jen dílčí výsledky k obecným úvahám. Nepovažují za demagogické tvrzení rodinné lékařky, že urychlený návrat nemocného do procesu práce, má za následek odpovídající zvýšení HDP, tím i zdrojů plynoucích do daní, platů a následně i do objemu zdravotního pojištění. Zdraví si na sebe vydělá.

Co rozumí P. Mertlík růstem veřejných výdajů na zdravotnictví, prostředky plynoucí na zdravotnictví ze státního rozpočtu? Stát, pokud si chce říkat sociální, by měl ze svých prostředků ovlivňovat zdravotní systém tak, aby úroveň zdraví národa odpovídala moderním představám o životě současného člověka. Všem dostupný systém. V tom případě jde o prostředky, které stát investuje do zabezpečení zájmů státu, na chodu a

- i nejhudších - společenských vrstev a příjmových skupin (vysoký HDP percapita),-

- globalizace

- světová environmentální krize.

Uvedené vlivy (každý jinak a v různé míře) faktálně zasáhly sociální stát. Ten proto vyžaduje podstatnou rekonstrukci.

K lepšímu, nebo k horšímu? Pokud má Pavel Mertlík na mysli, že o charakter sociálního státu, se bude levice s pravicí v nedaleké budoucnosti tvrdit přetahovat a tím se jaksi nenudí, pak se nemylí. Není to ale nic nového, protože o současnou úroveň sociálního státu v Evropě, byl zejména po r. 1945 sveden tvrdý stávkový boj, který trvá. Pokud si někdo myslí, že to nyní půjde snadno, jen legislativními úpravami, které změní stávající systémy, hrubě se mylí. Bude to daleko složitější. Zejména pro to, že koncentrace levicových sil, na východ od „Železné opony, je „zatím roztržštěná. Odborové organizace trpí v důsledku propadu image ROH, ztrátou důvěry většiny. Bude chvilí trvat, než si pracující současných kandidátských zemí srovnají krok s EU. Ale to může proběhnout i dost rychle. Vstupem do EU nebude ovlivněna jen ekonomika, ale i pracovní právo a sjednocující boj o jeho prosazování. Stále platí - Proletáři všech zemí, spojte se!

Abych se snáze orientoval, je namístě stanovit alespoň minimální obsah pojmu levicovost. Stručně řečeno, pro mne je to postoj, který vyjadřuje přesvědčení lidí o rovném právu na důstojný a svobodný život v lidské společnosti. Je to úsilí lidí,směřující k prosazování neustálého růstu celospolečenského sociálního pokroku. Pokroku vyplývajícího z hodnot na které vlastní práci přispívají. Odpovídající úrovni vyspělosti lidské civilizace, která umožní zabezpečit i dalším generacím trvale udržitelný život na Zemi. Jde o humanitní postoje k přítomnosti i budoucnosti, spojené s obecnou kulturností člověka. Uvidíme dále jaké možnosti bude v budoucnu nabízet sociální stát podle Pavla Mertlíka.

Penzijní systém

Stručně a ve zkratkách z obsahu této části. Systém všeobecného průběžného penzijního pojištění byl vybudován pro svět, v němž populace roste nebo alespoň stagnuje.V Evropě ..klesá a bude klesat...v ČR úhrnná plodnost(děti na jednu

ženu)se pohybuje na úrovni 1,2; k zachování prosté reprodukce je třeba hodnoty o něco víc než 2, ... česká populace vymírá. Ostatní evropské země nikde nedosahují hodnoty2. Až na výjimky je ve světovém měřítku u vyspělých zemí stejná situace- nepříznivé prognózy. Pro ČR to znamená, že v r. 2050 budou na jednoho občana v produktivním věku připadat 2,5 - 3 občané v postproduktivním věku - důchodci. Považuje za iluzi, že by za 50 let bylo možné starobní a obdobné důchody důchodců, financovat za zachování dnešního nárokového všeobecného veřejného penzijního systému(vládou navrhovaného dávkově definovaného systému). Aby to bylo možné, musely by se příspěvky obyvatel v produktivním věku do stávajícího systému zdvojnásobit až ztrojnásobit. Tvrdí, že takový růst ... by pro budoucí přispívatele byl zcela neúnosný a nepřijatelný.

Průběžné penzijní systémy jsou podle něj v principu odsouzeny k postupnému útlumu až zániku. **Řešení** (zvýraznil autor článku) zajištění ve stáří je jediné: každý z dnešních čtyřicátníků a mladších si musí na své výdaje v postproduktivním věku vydělat a uspořít. Nikdo z dnešních středních a mladších spoluobčanů ani generací budoucích nemůže bez změny populačního trendu(nelze v to doufat), realisticky očekávat ve stáří zabezpečení vyšší než na úrovni životního minima či od něj odvozené. U těch, kteří se nedokáží sami o sebe postarat bude mít stát povinnost umožnit jim **důstojné, lidsky neponižující stáří, nebo bez ohledu na věk důstojnou existenci?** (Může se stát, že při státním zabezpečení důstojné existence, se v této zapařovací povinnosti, rádo ocitne značné množství občanů?) *Tento úkol státu v budoucnosti bude snáze řešitelný prostřednictvím extenze systému sociální podpory a péče financovaného z daní. A vždy se bude moci týkat jen menší části společnosti.*

Je v této představě něco levicového? Jde o růst sociálního pokroku? Každý se musí postarat sám o sebe. Stát vybuduje systém rozdělování důstojné almužny. Již Masaryk staví zákonnou humanitu proti filantropii. Jde opravdu o sociální stát? Úvaha na padesát let do předu, s předstihem skoro dvou generací. Bude v té době naše ekonomika a z ní plynoucí prostředky stále nevykonná? Co je to za pokrok, odbourat návaznost důchodo-

vého systému od výsledků prosperity státu. Současný stát kryje svým ekonomickým potenciálem solventnost pensí. Budou se v té době dívat shovívavě spoluobčané na ty, kteří „ze své viny“ neplatí, živoří, žebrají? Ani bohatým to nebude podle mne příjemné.

Ale pokusme se podívat zblízka na některé naznačené problémy.

Nejsem ekonom, natož makroekonom, ale nemyslím si, že rozhodujícím mechanismem veřejného penzijního systému je populační vývoj. Není to jenom Pavel Mertlík, ale i mnozí další ekonomové a také politici, kteří dnes hovoří o faktu, že ve vyspělých státech klesá prudce porodnost, že ubývá dětí a státy stárnou, jako o nezvratném, normálním vývoji. (nelze v to doufat) S „hroznivostí“ tohoto „faktu“ se nikdo významně veřejně nezabývá, nehledá opatření jak tomu čelit. Zřejmě se ekonomům a potažmo politikům zdá, tento vývoj výhodný. Nejsou obavy o kvalitativní, existenční dopady spojené s „vymíráním“ národa?

Protože i v další části tohoto článku bude zapotřebí použít v úvaze statistické údaje, uvedu je nyní ve zvýšené míře. Zdrojem jsou webové stránky Českého statistického úřadu, Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva financí.

V roce 2000 dosahoval HDP v ČR - 14 416 USD/ob.PKS (parita kupní síly)

V roce 2001 dosahoval HDP v ČR - 15 285 USD/ob.PKS

V roce 2002 dosahoval HDP v ČR - 15 797 USD/ob.PKS

Předpokládáme, že v roce 2003 se meziroční pokles růstu zastaví a ustálí se na průměru meziročního nárůstu 600 USD/ob.PKS. Pokud se tento stav nezmění, a to je v epoše vstupu do EU spíše katastrofická představa, dosáhne ekonomika ČR za šestnáct let,

tedy kolem r. 2020, asi 25000 USD/ob.PKS. To je srovnatelné se současnou výší HDP v Rakousku a Německu. Lze jenom konstatovat, že uvedené státy jsou dnes na vysoké životní úrovni, kde mimo jiné je míra trvalého rizika chudoby na číslech 7 a 6, ve srovnání s Řeckem a Portugalskem kde je to 13 a 14. (r. 1999), pro ČR nejsou údaje k dispozici, ale budou poblíž

Portugalska a Řecka.

Podle projekce demografického vývoje obyvatelstva do r. 2050, se ale do r. 2020 početní stav obyvatelstva v ČR prakticky nezmění. (Ve střední variantě.)

V r. 2002 - přibližně 10 200 000 obyvatel, v r. 2020 - přibližně 10 280 000 obyvatel. Teprve v období r. 2030 - r. 2050 dojde podle odhadu statistik, k poklesu pod 10 milionů, až na 9 400 000 obyvatel. To znamená, že k výraznému demografickému poklesu celkového počtu obyvatelstva ČR, pokud nebudou přijata opatření ke změně, dojde až za šestnáct let. To se týká i věkové skupiny v tzv. produktivním věku 15 - 64 let. Tato skupina se začíná výrazněji měnit až kolem r. 2015. Vývoj se časově zhruba kryje s dobou, kdy by měl HDP dosáhnout současné úrovně vyspělých evropských států.

Zajímavým údajem srovnání s EU je i podíl důchodců z celkového počtu obyvatelstva. V roce 2001 dosahoval V ČR 25,4% a v průměru roste v posledních letech asi o 0,2% ročně.

Podíl výdajů na důchody na HDP byl v r. 1999 v NSR 13%, v Rakousku 14%, v Portugalsku 10%, v ČR 9,4%, ale v Polsku 11,9%. Podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva z celkového počtu byl v Rakousku a Německu prakticky stejný ve výši 58%, v ČR byl 60%. Podíl sociálních příspěvků do HDP, které odvádějí zaměstnavatelé, zaměstnanci a osoby samostatně výdělečně činné, dosahoval v r. 2000 v Německu 18,7% a v Rakousku 17%, V Dánsku ale jen 3,3%. EU v průměru dosahuje 14%. Údaj o ČR není k dispozici. Výdaje na důchody z celkových sociálních výdajů dosahují v NSR 45% a v Rakousku 50%. ČR je neuvádí, ale je zde Slovensko asi s 38%, odhadem by v ČR mohlo odpovídat 40 %. V EU je to 50%.

Míra zaměstnanosti věkové skupiny 50 - 64 let v EU v období 1995 - 2000 vzrostla z 36% na 40%. V ČR vzrostla od r.1998 do 2002 z 37% na 41%. Na tvorbě HDP ČR se tak tato věková skupina podílí ze zvyšující se mírou. Z padesátileté demografické studie dále vyplývá, že zaokrouhlíme-li již nyní skupinu občanů ČR v produktivním věku od 15 do 64 let, je současný poměr k celkovému počtu obyvatel asi 70%, v roce 2020, tedy za šestnáct let bude tento poměr 60%. Po

dlouhou dobu budou pracovně zatíženy starší věkové skupiny. To znamená, že asi od r. 2010 se budou větší mírou podílet na tvorbě HDP občané starších věkových skupin, než mladší. To také znamená, že ještě dlouho nebude platit, že mladší budou živit „neproduktivní“ důchodce, a to i za stavu, že se prodlužuje průměrná délka života. Je třeba také připomenout, že již dnes značné procento pracujících důchodců, a tento stav se bude zřejmě udržovat, je zaměstnán a spolu s platem pobírá důchod. Nepočítáme-li šedou ekonomiku, pak zejména důchodci zaměstnanci, stále přispívají z platu do důchodového fondu.

Uvažme také, že ekonomický růst v některých, dnes již vyspělých státech (Francie), umožňuje úvahy o podstatném snížení pracovní doby. Za předpokladu zachování výše mezd. Je asi faktem, že cena lidské práce, ve spojení s technickým rozvojem klesá. Ale neklesá zisk, spíše naopak. Je předpoklad, že ekonomická výkonnost bude za padesát let, při mnohem menším počtu pracovníků, dosahovat vyšších hodnot než dnes. Co z výše uvedeného vyplývá.

Hlavním problémem asi není ve stávajícím průběžném, nárokovém penzijním systému, jeho nastavení propojené s poklesem počtu lidí, které uvádí Pavel Mertlík. Pokud se vrátíme ke statistice, tak v současnosti „žijí“ 71% produktivní populace 15% dětí a 14% „důchodců“, v roce 2020 bude 66% produktivní populace „živit“ 14% dětí a 20% „důchodců“ a v roce 2050, pokud se s tím nic neudělá, bude 56% produktivní populace, „živit“ 13% dětí a 31 % „důchodců“. Ale v té době by měla být ekonomika alespoň třikrát tak výkonná jako ta současná. A tím by se měl řídit moderní sociální stát. S rostoucí ekonomikou, by se měl řádně řízený sociální stát, v EU, snadno vyrovnat s pokrytím potřeb odvozených od slova sociální, i třeba při zachování starého penzijního systému.

Důvody, které jsou příčinou tlaku na změnu penzijního systému, jsou podle mne jinde. Souvisejí více než s demografickými aspekty, s metodou jakým způsobem by měl do důchodového systému občan odvádět část svého výdělku (zisku). V jiném ekonomicko společenském prostředí (kapitalismu), než v tom, ve kterém byl vytvořen. Jde o záměr odklonu od základu zalo-

ženém na principu solidarity, který předpokládá, že kdo má větší výdělek přispívá více. Problémem je, v tomto novém prostředí, jak zajistit, aby do penzijního systému přispívali spravedlivě všichni. To znamená, aby přiznávali skutečnou výši výdělku (zisku). Jak zapojit ty, kteří chtějí „ušetřit na budoucnosti“, nebo ty, kteří mají takové výděly, že důchod možná potřebovat nebudou. Příkladem může být zavedení formy progresivního důchodového spoření se státním příspěvkem. Nebo úlevy v platbách základního důchodového pojištění, v souvislosti s výší takového dobrovolného připojištění.

V neposlední řadě, možná v první řadě, jde však o převedení penzijních fondů od státu, který je využívá jako součást svého státního rozpočtu a má s tím mnoho, jak se zdá neřešitelných starostí, do soukromé finanční sféry. Toto „zlaté telátko“ stát rozpouští, místo toho, aby se tyto značné, „ladem“ ležící finanční prostředky zhodnocovaly, při tvorbě soukromého finančního kapitálu. Za této situace je nejjednodušší konstatovat, že:

...Řešení zajištění ve stáří je jediné: každý z dnešních čtyřicátníků a mladších si musí na své výdaje v postproduktivním věku vydělat a uspořít. Nikdo z dnešních středních a mladších spoluobčanů ani generací budoucích nemůže bez změny populačního trendu (nelze v to doufat), realisticky očekávat ve stáří zabezpečení vyšší než na úrovni životního minima či od něj odvozené.

Sociální stát se musí změnit. V co?

Veřejné zdravotnictví

Zkráceně podstatné:

Důsledkem negativního populačního vývoje je stárnutí obyvatelstva, změna jeho věkové struktury. V tomto směru působí i pokroky medicíny. Rychle rostoucí střední délka života.

ČR ... u mužů o 3,5 roku ... u žen dokonce o 4,7 roku - je jistě významný úspěch, z něž nelze než se radovat. Má však odvrácenou tvář ... vedle růstu penzijních výdajů i růst veřejných zdravotních výdajů.

Obecně ... výdaje ve zdravotnictví mají tendenci růst „nade všechny meze“: nové progresivní metody jsou zpravidla drahé... záchrana a prodloužování života přináší nákladový boom. ...Na rozdíl od penzijního systému je zde stabilní spo-